

USMERJANJE REGIONALNEGA RAZVOJA BELE
KRAJINE GLEDE NA GEOGRAFSKE ZNAČILNOSTI*

Bela krajina je od ostalih slovenskih pokrajin odmaknjena pokrajina nizkega krasa z omejenimi naravno-pokrajinskimi možnostmi za družbenoekonomski razvoj. Proces industrializacije in urbanizacije se je začel bele po letu 1960, vse do leta 1980 pa je bila občina Črnomelj uvrščena med manj razvite slovenske občine. Vprašanje razlik v regionalnem razvoju, njihovih varikov in ukrepov za njihovo zmanjševanje, je bilo povod opredeljevanju razvojnih možnosti posameznih naselij ter sklenjenih območij v okviru Bele krajine. Proučevanje je temeljilo na podrobni analizi in vrednotenju naravno-pokrajinskega potenciala, socialno-demografskega potenciala in infrastrukturne opremljenosti posameznih naselij. Primerjavo v okvirih regije je narekovala pokrajinska specifičnost Bele krajine, kraški značaj površja, panonsko podnebje, nižinska slojevitost, redka poselitve, elementi, ki se odražajo v svojevrstnem regionalnem razvoju in jih je potrebno upoštevati pri ocenjevanju lastnih razvojnih možnosti v manj razvitih območjih Bele krajine.

1. Uvod

Za Belo krajino je značilna reliefna (orografska) zaprtost proti severovzhodu, severu in zahodu, torej proti ostalim slovenskim pokrajinam, ter prehodnost proti vzhodu in jugu - na obrobje Panonske nižine. Kolpa, ki z južne in vzhodne strani omejuje Belo krajino, ne predstavlja izrazite naravne pregrade. Poleg reliefne zaprtosti proti ostalemu slovenskemu ozemlju je osnovna pokrajinska značilnost Bele krajine prepletanje dinarsko-kraških in panonskih značilnosti.

Bela krajina je torej pretežno pokrajina nizkega krasa, z omejenimi naravnimi viri za intenziven gospodarski razvoj. Zaradi odmaknjene lege in omejenih naravnih virov se je industrializacija začela razmeroma pozno. Vse do leta 1960 so bili le trije pomembnejši centri za neagrarno zaposlitev (Črnomelj, Metlika, Semič). Zato je razumljivo, da je vse do leta 1980 občina Črnomelj spadala med manj razvite v SRS. Načrten razvoj in usmerjanje večjih gospodarskih naložb v manj razvita območja (zlasti Vinica in Stari trg) po letu 1970 je povzročil, da je večji del prebivalstva Bele krajine dosegel višjo življenjsko raven in kvaliteto bivanja. Vendar so se na posameznih območjih zaostriale razlike v regionalnem razvoju; pokazale so se v slabši demografski strukturi in infrastrukturni opremljenosti. Osnovna naloga našega raziskovanja je ugotoviti posledice razlik v regionalnem razvoju Bele krajine in opredeliti razvojne možnosti njenih naselij. Na osnovi razlik v razvojnih možnostih glede na socialno-ekonomske (demografske), infrastrukturne in naravno-

* Redaktorja Dušan Plut, Ivo Piry

geografske značilnosti vseh naselij Bele krajine naj bi izluščili zaključena območja naselij z manjšimi (lastnimi) razvojnimi možnostmi ter pokazali nekatere možnosti za skladnejši regionalni razvoj. Za razliko od zakonsko določenih kriterijev za opredeljevanje manj razvitih območij v republiki smo v naši raziskavi izhajali iz regionalnih razlik v okviru same Bele krajine. Zato se območje z manj ugodnimi razvojnimi možnostmi vedno ne ujema z zakonsko opredeljenimi območji manj razvitih KS v Beli krajini. Skupno s kazalci, ki opredeljujejo manj razvite KS, predstavlja podroben pregled naselij z različnimi razvojnimi možnostmi solidno osnovo za argumentirano in celovitejše usmerjanje razvojnih procesov v Beli krajini, zlasti na območjih, ki v gospodarskem razvoju kritično zaostajajo.

2. Naravni viri Bele krajine

Pregled dosedanjih prostorskih načrtov za razvoj Bele krajine kaže, da so naravni viri kot ena izmed osnov za nadaljnji razvoj navadno obravnavani le bolj ali manj formalno. Izjema so kmetijski in gozdarski sektorski načrti ter razvojni programi rudnika rjavega premoga v Kanižarici. Lahko zaključimo, da prevladuje:

- formalno, opisno obravnavanje naravno-geografskih potez Bele krajine;
- sektorsko zasnovano vrednotenje naravnih možnosti Bele krajine le za posamezne gospodarske panoge;
- zgolj ekonomsko vrednotenje naravnih virov Bele krajine;
- pomanjkljivo obravnavanje pokrajinske škode, ki jo povzročajo posamezne gospodarske panoge;
- nepoznavanje ali zanikanje nujnosti poznavanja ekološke občutljivosti pokrajinskih tipov Bele krajine.

Navedene značilnosti obravnave naravnih virov Bele krajine zahtevajo ustrezno dopolnitev in celovitejši pristop. Poudariti pa je potrebno naslednje:

- pričujoča ocena naravnih možnosti Bele krajine je osnova za podrobnejše analize po posameznih območjih Bele krajine;
- upreti se je treba močno zakoreninjenemu mišljenju, da Bela krajina nima pravzaprav nobenih "naravnih" predpogojev za gospodarsko rast;
- prenehati moramo govoriti zgolj o gospodarskem izkoriščanju naravnih virov Bele krajine brez upoštevanja vseh možnosti pokrajine - od bivalnih razmer do rekreacije in ekološke občutljivosti;
- ocena naravnih virov in pokrajinsko-ekoloških značilnosti je ena izmed sestavin celovitega vrednotenja razvojnih možnosti Bele krajine s prednostmi in razvojnimi omejitvami kot osnova za izbor najustreznejše rabe pokrajine.

Pričujoči poskus celovitejše ocene naravnih virov Bele krajine je uvod v njihovo nadaljnje raziskovanje ter vrednotenje in seveda ne more predstavljati dokončne ocene. Zaradi skromnih podatkov o osnovnih naravnih potezah Bele krajine je bilo potrebno predhodno funkcijsko ovrednotiti posamezne pokrajinsko-ekološke poteze Bele krajine in izdvojiti pokrajinsko-ekološke (pokrajinsko-fiziognomske) enote Bele krajine.

Izbira metodologije je torej slonela na ugotovitvi, da je potrebno soočiti pokrajinsko vrednotenje naravnega potenciala in sektorsko

vrednotenje primernosti posameznih področij Bele krajine za določeno gospodarsko panogo. Pokrajinsko sistemsko vrednotenje naravnih virov temelji na oceni pomena pokrajinsko-ekoloških enot srednjega merila. Sistemsko zasnovano pokrajinsko-ekološko vrednotenje ima to prednost, da se načelno ne ozira na trenutno rabo pokrajine, čeprav je razumljivo, da so primarne oblike (kmetijstvo, turizem, vodno gospodarstvo) gospodarsko tesno povezane z značilnostmi pokrajinsko-ekoloških enot. Na drugi strani pa smo skušali ugotoviti tudi primernost pokrajine za posamezne gospodarske dejavnosti, ki so v tesni povezavi z naravnimi možnostmi pokrajine. S prekrivanjem in primerjavo vrednotenja po obeh metodah skušamo celovito oceniti naravne vire posameznih pokrajinskih enot v Beli krajini in prikazati področja, kjer prihaja oziroma bo prišlo zaradi načrtovane primernosti pokrajine za določeno rabo do konfliktnih situacij.

Zasnova pričujočega prispevka seveda ne omogoča prikaza celotne metodologije pokrajinsko-ekološkega raziskovanja Bele krajine od prikaza do ovrednotenja posameznih pokrajintvornih dejavnikov (litološka sestava, relief, prst itd.) ter oblikovanje pokrajinsko-ekoloških enot. S stališča vrednotenja naravnih virov je potrebno podčrtati naslednje osnovne pokrajinske poteze Bele krajine:

- geografski položaj, za katerega je značilna odmaknjenost od glavnih slovenskih območij zgostitve in gospodarskega razvoja ter reliefna zaprtost proti ostalim slovenskim pokrajinam in relativna odprtost proti SRH;
- kraški značaj površja v pretežnem delu Bele krajine, saj je okoli 85% površine iz karbonatnih kamenin (apnenec, dolomit); Zaradi kraškega površja je hidrografska mreža na površju redka, vendar je značilno, da je izvirov in vodnih jam razmeroma veliko (150 izvirov in 50 vodnih jam), so pa prostorsko neenakomerno razporejeni; v posameznih predelih je izrazita kamnitost, velika gostota vrtač (tudi nad 100 vrtač na km²), neenakomerna debelina in kislost prsti; prevladujoč podzemeljski odtok padavin stopnjuje problem odpadnih voda.
- izrazita višinska plastovitost notranje razmejuje Belo krajino v dno Belokranjske kotline ter višje obrobje Gorjancev in Kočevskega Roga s Poljansko goro z različnimi naravnimi osnovami za gospodarski razvoj; to v prisojnih legah na višini 200-400 (450)m dodatno razčlenjuje še pas toplotnega obrata.
- visoke temperature dna in termalnega pasu Bele krajine okoli 190 dni s temperaturo nad 10°C in visoka vsota aktivnih temperatur (nad 3300°C) uvrščajo Belo krajino med najtoplejše slovenske pokrajine z ugodno razporeditvijo padavin; slaba polovica jih pade v vegetacijski dobi (nad 600 mm), zato je padavinski primanjkljaj manj izrazit kot v panonskih in primorskih pokrajinah, čeprav poleti zaradi plitvih tal in ilovnato-glinaste sestave zlasti v vzhodnih delih Bele krajine pogosto nastopi suša.
- visok delež gozdnih združb z visoko stopnjo prirasta;
- reka Kolpa je v toku pod Vinico ena izmed najtoplejših slovenskih rek, odlikuje pa jo še relativna čistost.

Z metodo prekrivanja posameznih pokrajintvornih dejavnikov smo v prvi fazi pokrajinsko-ekološkega raziskovanja izdvojili pokrajinsko-ekološke mozaike, ki še vedno odražajo bistvene značilnosti najmanjših pokrajinsko-ekoloških enot - ekotopov. Tipizacija pokrajinsko-ekoloških mozaikov (PEM) je potekala s postopnim združevanjem geofaktorjev.

PEM so primerni za sektorsko zasnovano vrednotenje, saj gre za dokaj podrobno delitev v merilu 1 : 25000; za okvirni prikaz naravnih možnosti Bele krajine pa so bolj primerne pokrajinsko-ekološke enote višjega ranga, ki pa zaradi združevanja PEM še vedno odsevajo skupne osnovne naravne značilnosti. V Beli krajini nizkega krasa so bile pri razmejevanju pokrajinsko-ekoloških enot srednjega merila (mikrohore) v ospredju predvsem geološke, hidrološke in reliefne značilnosti pokrajine.

Z vidika celovitejšega prikaza naravnih virov je za Belo krajino značilno, da so njeni naravni viri odraz značilnosti pokrajine nizkega krasa, obrobnege panonskega podnebja, višinske slojevitosti, redke naseljenosti in zapoznele urbanizacije. Z ekološkega vidika je Bela krajina občutljiv pokrajinski sistem, zaradi krasa pa je največja potencialna nevarnost onesnaženje vode. Kmetijstvo in gozdarstvo sta gospodarski panogi, ki imata ugodnejše naravne možnosti, gozdarstvo zlasti v hribovitih predelih, kmetijstvo pa zlasti na obrečnih ravninah in področjih z debelejšo plastjo kraške ilovice. S samooskrbnega in strateškega vidika je neugodno ogozdovanje in ozelenjevanje, ki ni pogojeno z naravnimi razmerami. Zaraščanje in ogozdovanje hribovitih košenic lahko prepreči le usklajena širša družbena akcija in usklajenost interesov med gozdarstvom in kmetijstvom. Gozdarstvo lahko poveča svoj letni prirast z večjim deležem iglavcev in spremembo večine staljnikov v gozdove. Kmetijstvo ovira pri izkoriščanju naravnega potenciala velika razdrobljenost parcel. Največje naravne možnosti za razvoj vinogradništva so v treh vinorodnih okoliših: črnomeljskem, semiškem in metliškem, za poljedelsko-živinorejsko proizvodnjo pa v obkolpskem predelu pod Gribljami in okoli Dragatuša; pogoj za to je nadaljnje združevanje razdrobljenih parcel ter melioracije na 900 ha poplavnih ali mokrotnih površin. Kolpa in Lahinja s pritoki omogočata namakanje večjih površin na obrečnih ravninah (zlasti okoli Gribelj).

Z izjemo rudnika rjavega premoga pri Kanižarici ni večjih rudnih bogastev. Bela krajina nima večjega števila posebno privlačnih naravnih turističnih zanimivosti, če delno izvzamemo obkolpsko območje ter posamezne lokacije. Vendar za stacionarni turizem ne moremo pričakovati, da bo zaživel v večjem številu obkolpskih naselij, saj zgolj čista in topla Kolpa ni dovolj. Rekreatijsko vlogo Črmošnjic in okolice bi bilo treba nasloniti na naravno zaledje - partizanski Kočevski Rog in Dolenjske Toplice ter delovne organizacije (po možnosti iz Ljubljane ali Primorske), ki se zanimajo za počitniške domove. Vprašanje je, če se bo delavec iz Metlike, Črnomlja ali Novega mesta odločil preživeti del svojega dopusta v Črmošnjicah, saj ima blizu bivalnega okolja zelo podobne rekreatijske površine. Zaradi ugodnih rekreatijskih možnosti v neposredni bližini večjih zgozstitev prebivalcev Bele krajine je potrebno še večjo pozornost nameniti širjenju urbanizacije v obmestnih, obkolpskih in vinogradniških predelih.

Vodni viri postajajo vse pomembnejši razvojni faktor Bele krajine. Priprava katastra vodnih virov Bele krajine kaže, da je v količinskem pogledu kljub kraškim značilnostim dovolj vode za racionalno vodno oskrbo. Vse bolj pa postaja zaskrbljujoča kvaliteta vodnih virov in neracionalna raba pitne vode, saj se nad 70% pitne vode iz vodovodnega omrežja uporablja kot tehnološka voda. Dolgoročno je zajetje Krupe glavna rešitev za vodno oskrbo Bele krajine, ob njej pa bodo morali potekati tudi drugi vodnogospodarski ukrepi (krajevni vodovodi, dopolnilna vodna oskrba s kapnico, črpanje tehnološke vode iz Kolpe, Dobljice, čistilne naprave, manjše hidroelektrarne).

Pokrajinske poteze Bele krajine pogojujejo izrabo pokrajine in stopnje združljivosti (tabela 1). Ob povečanem pritisku na pokrajinski sistem se tudi v Beli krajini pojavlja potreba večnamenske, skupne rabe pokrajine, ki pa mora sloneti na poznavanju strukture in dinamike kraške pokrajine. Urbanizacija kot osnovna raba pokrajine v določenih predelih Bele krajine je praktično nezdružljiva z drugimi rabami pokrajine in sploh onemogoča drugotno rabo. Omenjeno značilnost je potrebno upoštevati in skrbno nadzorovati vsako širjenje urbaniziranih in prometu namenjenih površin. Tudi rudarstvo je nezdružljivo ali slabo združljivo z ostalimi rabami pokrajine. Nasprotno pa je rekreacija kot osnovna raba pokrajine združljiva zlasti z gozdarstvom, pa tudi kmetijstvom in deloma vodnim gospodarstvom. Tudi gozdarstvo in kmetijstvo dovoljujeta drugotno rabo vodotokov za rekreacijo in vodno gospodarstvo, vendar sta medsebojno nezdružljiva. V bodoče lahko glede na pokrajinske značilnosti pričakujemo, da bodo največja prostorska nasprotja zaradi nasprotujočih si potreb med urbanizacijo in kmetijstvom, urbanizacijo in vodnim gospodarstvom (varovalni pasovi), kmetijstvom in gozdarstvom ter vodnim gospodarstvom in kmetijstvom (omejena uporaba umetnih gnojil in zaščitnih sredstev).

Kmetijstvo je tudi z vidika zaposlovanja ob industriji v Beli krajini najpomembnejša gospodarska veja. S prikazom naravnih možnosti po pokrajinsko-ekoloških enotah in sektorskim ugotavljanjem primernosti površin za kmetijstvo smo skušali podati večplastno oceno naravnih možnosti, ki pa ne omogoča neposredne primerjave z družbeno-gospodarskimi, demogeografskimi in infrastrukturnimi elementi. Naravne možnosti so bile pri obeh metodah ocenjene "površinsko", ostali elementi pa veljajo za posamezna naselja, torej točkasto. ³ Metodološkega vidika sta dve možnosti (obe seveda s pomanjkljivostmi), ki omogočata določeno primerjavo vsebinsko in ploskovno različnih elementov regionalne strukture: naravno- in družbeno-geografskih. Vrednosti za obe skupini elementov bi lahko podali za določene prostorske enote (npr. k.o.), s predpostavko, da so vrednosti za naselja ob posplošitvi ustrezne tudi za izbrane prostorske enote. V našem primeru smo se odločili za drugo možnost. Na osnovi rezultatov pokrajinsko-ekološkega vrednotenja in sektorskega določanja primernosti za kmetijstvo smo poskušali ugotoviti okvirno oceno naravnih možnosti za kmetijstvo v določenem naselju. Vrednost naravnih možnosti za kmetijstvo za določeno naselje je odraz vrednosti naravnih možnosti zemljišča v bližini naselja. Poglavitne pomanjkljivosti navedene posplošitve so zlasti:

- ni poznan obseg vaškega zemljišča;
- naselje, kjer se stikata dve ali več pokrajinskih enot z različnimi naravnimi možnostmi, dobi neko srednjo vrednost (primer naselje Semič);

Tabela 1: Modelna predstavitev združljivosti rabe pokrajine v Beli krajini

osnovna pokrajinska raba	Fizična združljivost z drugotno rabo					
	1	2	3	4	5	6
Poselitev	-	1	1	1	1	1
Rudarstvo	1	-	1	1	2	2
Rekreacija	1	2	-	3	4	3
Vodno gospodar.	1	1	2	-	4	2
Gozdarstvo	1	2	3	4	-	1
Kmetijstvo	1	2	3	2	1	-

Legenda:

- 1 - nezdružljiva
- 2 - slabo združljiva
- 3 - združljiva
- 4 - zelo združljiva

- določeno naselje ima lahko le del zemljišča z ugodnimi naravnimi možnostmi;
- ne upošteva se podrobnejša zemljiška razporeditev, zato ni mogoče natančno oceniti, kaj z vidika možnosti za zaposlitev resnično pomeni "zelo ugodne" naravne možnosti;
- naravne možnosti za kmetijstvo niso prikazane po kmetijskih pagogah.

Vendar nam z regionalnega vidika globalna ocena naravnih možnosti Bele krajine za kmetijstvo po naseljih daje osnovno podobo in možnost primerjave. Posamezno naselje, njegove naravne možnosti za kmetijstvo smo torej ocenili s tremi kategorijami: manj ugodne (vrednost 1), ugodne (vrednost 2) in zelo ugodne (vrednost 3). Tako npr. kategorija "manj ugoden" pomeni, da ima določeno naselje manj ugodne naravne pogoje za kmetijstvo v primerjavi z ostalimi belokranjskimi naselji.

V prvi fazi so bile na osnovi rezultatov pokrajinsko-ekološkega in sektorskega vrednotenja ocenjene naravne možnosti posameznih belokranjskih naselij; to je poskus globalne ocene naravnih možnosti za kmetijstvo po KS na osnovi vrednosti za naselja v KS (tabela 2). Zaradi primerjave je bila izračunana neka skupna vrednost (vsota), ki ponazarja vse naravne možnosti KS. Za posamezno KS je bil izračunan delež naselij za tri kategorije naravnih možnosti, izračunani deleži se je ponderiral (za manj ugodno s faktorjem 1, za ugodno z 2 in za zelo ugodno s 3), dobljeni količniki pa so se sešteli. Na osnovi dobljenih vsot so bile izbrane tri kategorije krajevnih skupnosti. V spodnjo kategorijo (3) so uvrščene KS s skupno vsoto med 150,1-200,0, v srednjo kategorijo (2) spadajo KS, kjer znaša ocena naravnih možnosti 200,1-250,0, in v najvišjo, prvo kategorijo KS, kjer je ocena naravnih možnosti 250,1-300,0. Oglejmo si praktični primer za izračun ocene naravnih možnosti za kmetijstvo v KS Semič, ki ima 55 naselij.

$$D1 \times 1 + D2 \times 2 + D3 \times 3 = NM$$

$$20,0 \times 1 + 72,7 \times 2 + 7,3 \times 3 = 187,3$$

NM = skupna vrednost naravnih možnosti na KS

D1, 2, 3, - deleži za naselja KS v določenem razredu za naravni potencial, D1-manj ugoden, D2-ugoden, D3-zelo ugoden.

Škupna vrednost (vsota) naravnih možnosti v KS Semič je 187,3, kar jo uvršča med tiste KS v Beli krajini, ki imajo najmanj ugodne naravne možnosti za kmetijstvo.

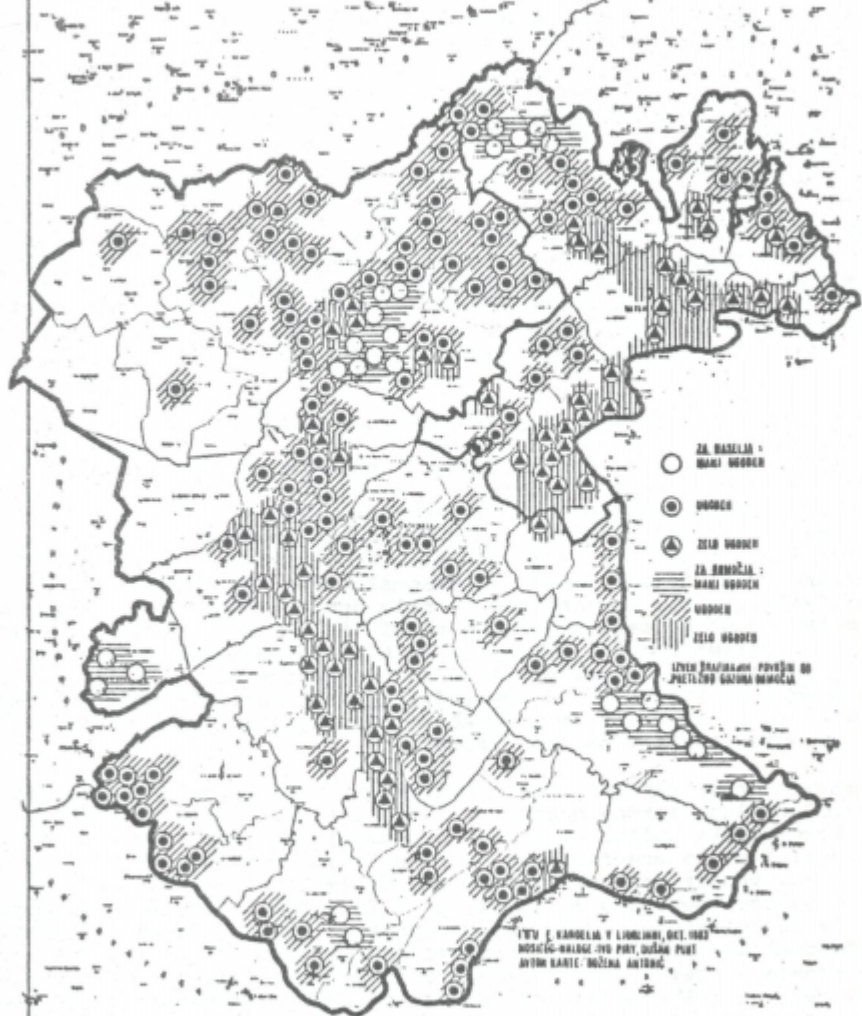
V najvišjo kategorijo glede naravnih možnosti za kmetijstvo se uvršča 56 naselij (od 232) oziroma 24,1% vseh naselij Bele krajine. V občini Metlika je 25 (42,4%), v občini Črnomelj pa 31 (17,9%) naselij z zelo ugodnimi naravnimi možnostmi. V občini Metlika ležijo naselja z zelo ugodnimi naravnimi možnostmi v sklenjenem pasu od Krasinca, Boginje vasi, Podzemlja, Križevske vasi, Metlike do Božakovega (obkolpski pas), pa tudi okoli Lokvice, Radovice in Drašičev. V občini Črnomelj pa so naselja z največjimi naravnimi možnostmi v dokaj sklenjenem pasu od Stražnjega Vrha, Mavrlena, Jelševnika, Doblič, Dragovanje vasi, Dragatuša, preko Nerajca do Stare Lipe pri Vinici, manjše površine pa okoli Kota pri Semiču (vinogradi), Stranske vasi, Vinice, Gribelj in Cerkvišča. Najslabše naravne pogoje (3. kategorija) imajo višje ležeča naselja okoli Drag pri Hrastu ter naselja na močno zakraselem področju pod Semi-

Tabela 2: Globalna ocena naravnih možnosti Bele krajine
za kmetijstvo po KS na osnovi vrednosti za naselja

KS OBČINA	št. nas.	manj ugod:		ugodno		zelo ugod.		Vsota	Kate- gorija
		št.	%	št.	%	št.	%		
ČRNOMELJ									
Adlešiči	17	7	41,2	10	58,8	-	-	158,8	3
Dragatuš	19	-	-	8	42,1	11	57,9	257,9	1
Dobliče-									
Kanižarica	9	-	-	4	44,4	5	55,6	255,6	1
Griblje	2	-	-	-	-	2	100,0	300,0	1
Petrova vas	6	-	-	4	66,7	2	33,3	233,3	2
Semič	55	11	20,0	40	72,7	4	7,3	177,3	3
Stari trg	14	3	21,4	11	78,6	-	-	178,6	3
Talčji vrh	12	-	-	9	75,0	3	25,0	225,0	2
Tribuče	3	-	-	3	100,0	-	-	200,0	3
Vinica	27	2	7,4	21	77,8	4	14,8	207,4	2
Butoraj	3	-	-	3	100,0	-	-	200,0	3
Griček	4	-	-	4	100,0	-	-	200,0	3
K.Starihe	1	-	-	1	100,0	-	-	200,0	3
Črnomelj	1	-	-	1	100,0	-	-	200,0	3
KS									
OBČINA									
METLIKA									
Božakovo	3	-	-	1	33,3	2	66,7	266,7	1
Dobravice	4	-	-	4	100,0	-	-	200,0	3
Drašiči	5	-	-	4	80,0	1	20,0	220,0	2
Grabrovec	1	-	-	1	100,0	-	-	200,0	3
Jugorje	5	2	40,0	3	60,0	-	-	160,0	3
Lokvica	3	-	-	1	33,3	2	66,7	266,7	1
Podzemelj	12	-	-	1	8,3	11	91,7	283,4	1
Radovica	4	-	-	3	75,0	1	25,0	225,0	2
Rosalnice	4	-	-	-	-	4	100,0	300,0	1
Slamna vas	2	-	-	1	50,0	1	50,0	250,0	2
Suhor	11	1	9,1	10	90,0	-	-	190,0	3
Gradac	3	-	-	2	66,7	1	33,3	233,3	2
Metlika	2	-	-	-	-	2	100,0	300,0	1

PREGLEDNA KARTA OBČIN
ČRNOMELJ IN METLIKA
OCENA NARAVNEGA POTENCIALA BELE KRAJINE ZA KMETIJSTVO

- ZA BAZILJA : MARI VODEN
- VODEN
- ▲ IZLO VODEN
- ▨ ZA SMOČJA : MARI VODEN
- ▩ VODEN
- ▧ IZLO VODEN

IZVIR: K. KARDELJ & L. LINDNER, DEC. 1962
 PLETILO: KATAJA BOROVA

IZVIR: K. KARDELJ & L. LINDNER, DEC. 1962
 BOROVA: KATAJA BOROVA
 AVTOR KARTIC: BOŽENA ANTONIČ

<p>Legenda:</p> <p>● VODEN</p> <p>○ ZA BAZILJA: MARI VODEN</p> <p>▲ IZLO VODEN</p> <p>▨ ZA SMOČJA: MARI VODEN</p> <p>▩ VODEN</p> <p>▧ IZLO VODEN</p>	<p>Skala:</p> <p>1:50,000</p> <p>0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10</p> <p>Kilometri</p>	<p>Projekcija:</p> <p>UTM</p> <p>Projekcijski sistem: UTM</p> <p>Projekcijski parametri:</p> <p>Projekcijski faktor: 0.999634</p> <p>Projekcijski pomik: 500,000 m</p> <p>Projekcijski pomik: 500,000 m</p> <p>Projekcijski pomik: 500,000 m</p>	<p>Geografske koordinate:</p> <p>Širina: 46° 15' N</p> <p>Žetava: 15° 15' E</p>	<p>Štampa:</p> <p>Štampa: 1963</p> <p>Štampa: 1963</p> <p>Štampa: 1963</p>
--	--	--	---	--

čem, okoli Sinjega Vrha, Adlešičev, Marindola ter Podgore v Poljanski dolini. Največji delež (64,7%) imajo naselja z dokaj ugodnimi naravnimi možnostmi, ki pa ne omogočajo, da bi se s kmetijstvom preživljalo večje število prebivalcev v naselju.

Ocena naravnih možnosti za kmetijstvo po naseljih:
Bele krajine

	število naselij	manj ugodno		ugodno		zelo ugodno	
		št.	%	št.	%	št.	%
občina Metlika	59	3	5,1	31	52,5	25	42,4
občina Črnomelj	173	23	13,3	119	68,8	31	17,9
Bela krajina	232	26	11,2	150	64,7	56	24,1

Na osnovi prikazane ocene naravnih možnosti Bele krajine za kmetijstvo spadajo v prvo kategorijo naslednje KS: Dragatuš, Dobljče-Kanižarica in Griblje v občini Črnomelj, in Božakovo, Lokvica, Podzemelj, Rosalnice in Metlika v občini Metlika. Najbolj skromne naravne osnove za kmetijstvo pa so v KS: Adlešiči, Smič in Stari trg v občini Črnomelj ter Jugorje ter Suhor v občini Metlika.

3. Spreminjanje družbeno-gospodarske strukture naselij v Beli krajini

Bela krajina je kot obrobna in manj dostopna regija zaostajala za razvojem v Sloveniji. Tako je bila občina Črnomelj leta 1971 uvrščena med manj razvita območja republike, ker je bil narodni dohodek na prebivalca nižji od 5.000 dinarjev, delež kmečkega prebivalstva pa je presegal 40% (44,5%). Skromen je bil delež dnevnih migrantov, ki je bil daleč pod zakonsko mejo 20% zaposlenega prebivalstva (0,5%). Uporabljene so bile ocene iz leta 1970, zato se podatki nekoliko razlikujejo od tistih iz popisa v letu 1971. Med manj razvitimi območji Slovenije je bila črnomaljska občina ena od bolj razvitih. Družbeni proizvod na prebivalca je bil v letu 1970 na primer za 20% višji od povprečja na manj razvitih območjih (MRO), vendar je za republiškim povprečjem zaostajal za več kot 45% (7.824 din na prebivalca v občini Črnomelj).

Nekateri drugi kazalci razvitosti, ki so bili uporabljeni za pravo predloga zakona o manj razvitih območjih, prav tako kažejo, da črnomaljska občina ni bila med najmanj razvitimi občinami v Sloveniji. Število prebivalstva je v povojnem obdobju do leta 1970 narasčalo, vendar zelo počasi. Medtem ko se je v Sloveniji število prebivalstva povečalo za 23,4%, je bilo v občini Črnomelj to povečanje le 3-odstotno. Rast zaposlovanja je bila v obdobju 1963-1972 v črnomaljski občini enaka republiškemu povprečju (2,3%). Močnejše je zaostajal delež zaposlenega prebivalstva, čeprav je tudi presegal povprečje za MRO. Leta 1970 je bilo v občini zaposlenih 21,8% prebivalcev, povprečje za Slovenijo je bilo 32,3%, za MRO pa 15,2%. Slabši je bil položaj, kar zadeva investicije v družbeno infrastrukturo, to pa je bilo značilno tudi za druga manj razvita območja.

Pozornost in posebne ugodnosti, ki so jih bila deležna manj razvita območja, so se pozitivno odrazile v razvoju Bele krajine oziroma občine Črnomelj; ta namreč obsega 81,8% površine obeh belokranjskih občin. Vendar je bila razvojna osnova prešibka, zato se je

črnomaljska občina tudi ob sprejetju novega zakona o pospeševanju skladnejšega regionalnega razvoja v Sloveniji leta 1975 ponovno uvrstila med manj razvita območja.

Kriteriji za opredeljevanje nižje stopnje razvitosti so bili razširjeni tako, da so upoštevali gospodarsko razvitost, družbeni standard in infrastrukturo. Občina Črnomelj je bila uvrščena med manj razvita območja glede na delež kmečkega prebivalstva in razvitost družbenega standarda. Vzrok temu je bila precejšnja zaostalost dobršnega dela občine, predvsem krajev ob Kolpi, ki so bili še vedno v fazi razkroja tradicionalne agrarne družbe. Učinki pospeševanja razvoja manj razvitih območij v prvem petletnem obdobju so se pokazali v krepitvi zaposlitvenih središč, kar pa zaradi pomanjkljive prometne infrastrukture še ni pripomoglo k izboljšanju življenjskih in delovnih pogojev prebivalstva na širšem območju občine. Zato je bila tudi vrednost ustvarjenega družbenega proizvoda na prebivalca le malo nad mejo manjrazvitosti.

TABELA 3 KAZALCI RAZVITOSTI PO OBČINAH

		SRS	Črnomelj	Metlika
delež zaposlenih	1971	33,6	23,0	33,9
	1981	42,3	35,2	40,5
aktiv.osnov.	1971	-	-	-
sred./preb.		218.208	127.370	157.730
rast preb.	61/71	108,5	101,3	103,7
	71/81	109,1	102,2	107,8
DP/prebivalca	1971	18.701	10.139	17.082
	1979	101.572	71.021	95.706
delež primar v DP	1971	8,5	21,8	10,5
	1979	6,3	13,1	11,6
promet v trgovini	1970	-	-	-
	1980	55.076	36.131	52.036
delež predšol.VVZ	1970	11,3	4,10	5,8
	1978	31,1	21,3	21,1
delež štud.	1970/71	1,10	0,59	0,51
	1978/79	1,49	1,25	0,74
štev.zdrav./1000 p.	1970	1.546	2.821	1.813
	1978	1.045	1.231	1.325

Med družbeno-gospodarskimi elementi zavzema posebno mesto prebivalstvo, ki je osnovno gibalno razvoja. V oblikovanju značilnih struktur prebivalstva (starostna, spolna, socio-ekonomska, izobrazbena, poklicna itd.) se namreč odražajo procesi, ki potekajo v pokrajini. Zato smo prebivalstvu Bele krajine posvetili posebno pozornost.

Izhodišče za proučevanja skupnih zakonitosti razvoja prebivalstva v Beli krajini je bila demografska analiza razvojnih tokov po posameznih naseljih. Obravnavano območje je doživljalo največje demografske spremembe v obdobju 1960-1980 zaradi širjenja industrializacije in urbanizacije, ki sta korenito posegli v do tedaj tradicionalno agrarno pokrajino.

Glede na majhnost teritorija in maloštevilna zaposlitvena središča se je okrepila polarizacija razvoja naselij. Deagrarizacija prebivalstva, ki so jo sprožile tako agrarna prenaseljenost kot spremembe v pokrajini (povečevanje števila delovnih mest), se je odrazila v socialni mobilnosti prebivalstva, ki je zapuščalo kmečke poklice in prehajalo v nekmečke. Preslojevanje pa je bilo povezano tudi s selitvami prebivalstva v bližino zaposlitvenih središč. S tem se je še dodatno okrepilo praznjenje obrobni delov pokrajine, ki postajajo vedno bolj demografsko ogroženi.

Za orientacijo pri našem proučevanju nam je bila analiza populacijskih gibanj po naseljih Bele krajine v letih 1961-1981. Izločili smo šest tipov gibanja prebivalstva: močno depopulacijo (indeks gibanja pod 80,0), zmerno depopulacijo (80,1-95), stagnacijo z značilnostmi depopulacije ((95,1-100), stagnacijo z značilnostmi koncentracije (100,1-105), zmerno koncentracijo (105,1-120) in močno koncentracijo (nad 120,1). V celoti lahko Belo krajino označimo kot demografsko ogroženo območje predvsem zato, ker so naselja izredno majhna. Značilnost manjših naselij (do 20 gospodinjstev) je skromen demografski potencial. Analiza indeksa staranja po posameznih naseljih je pokazala, da je bila v občini Črnomelj leta 1981 vitalna kapaciteta takih naselij izredno nizka, saj je bilo 65 (57%) od skupno 116 naselij tega velikostnega razreda pod demografskim pragom, ki zagotavlja enostavno reprodukcijo prebivalstva. V občini Metlika je bilo v istem velikostnem razredu 15 (50%) od skupno 31 naselij pod vrednostjo demografskega praga. Dodatno nam razvoj teh naselij, ki prav gotovo daje osnovo za ocenjevanje njihovih potencialov v prihodnje, osvetli primerjava indeksa gibanja števila prebivalstva po posameznih naseljih za obdobje 1961-1981. V občini Črnomelj je bilo za 103 naselja od skupno 116 značilno zmanjševanje števila prebivalstva. V metliški občini pa je enak proces zajel 27 naselij od skupno 31 naselij tega velikostnega razreda.

Prėkvenčna razporeditev naselij glede na število gospodinjstev v naselju pokaže za občino Črnomelj naslednjo podobo: leta 1981 je bilo do 10 gospodinjstev v 52 naseljih, od 10 do 20 gospodinjstev v 60 naseljih, 20-30 v 29 naseljih, 30-40 v 24 naseljih ter 60-75 v 9 naseljih; več kot 75 gospodinjstev pa so imela naselja Vinica, Griblje, Kanižarica, Semič, Kot pri Semiču in Črnomelj. V občini Metlika je bilo do 10 gospodinjstev v 17 naseljih, od 10 do 20 gospodinjstev v 15 naseljih, 20-30 v 12 naseljih, 30-40 v 60 naseljih, 40-75 v 5 naseljih, več kot 75 gospodinjstev pa so imeli le trije kraji: Gradac, Rosalnice in Metlika.

Za takšno poselitev je značilna tudi močna diferenciacija v populacijskem razvoju posameznih naselij. Trditev, da vsa Bela krajina predstavlja demografsko ogroženo območje, sloni na ugotovitvi, da je v 172 naseljih (73,8%) od skupno 233 v zadnjem dvajsetletju število prebivalstva stalno nazadovalo. Sklenjeno območje naselij, kjer je prisotna depopulacija, v občini Črnomelj predstavljajo: KS Stari trg, v kateri je za vsa naselja značilna močna depopulacija, KS Vinica, kjer je sicer rahlo naraščanje števila prebivalstva v naseljih Vinica, Drenovec in Gorica, medtem ko je za vsa ostala prav tako značilna močna depopulacija. Demografsko zaostren je tudi položaj v KS Adlešiči, v kateri je za vsa naselja značilna depopulacija, le da je zmernejša (indeks gibanja 80,1-95,0) v

naseljih Paunoviči, Gorenjci, Dolenjci, Jankoviči in Pribinci. Tudi v obeh naseljih KS Griblje je prisotna depopulacija. Tej je z izjemo treh krajev v KS Vinica izpostavljen tudi celoten obkolpski predel črnomaljske občine.

Negativne razvojne težnje prevladujejo tudi v KS Dragatuš, Talčji Vrh, Petrova vas, Semič in Tribuče, čeprav se tu pojavlja nekoliko večje število naselij z naraščajočim številom prebivalstva. V KS Dragatuš ima populacijski razvoj značilnost koncentracije v naseljih Dragatuš, Dragovanja vas, Mali Nerajec in Podlog. Na območju KS Talčji Vrh je koncentracija v Mavrlenu, Rožič Vrhu, Zajčjem Vrhu ter D.Paki. V KS Petrova vas je v štirih od skupno šestih naselij depopulacija, značilnost koncentracije pa imata Petrova vas in Lokve. Močna diferenciacija je predvsem v KS Semič, kjer se naselja s koncentracijo prebivalstva omejena na neposredno okolico lokalnega središča Semiča, to so predvsem naselja Vrtača, Mladica, Kašča, Sela, Podreber ter Pugled, Praprot in Stranska vas. Poleg naštetih je koncentracija prebivalstva prisotna tudi v Brezovici in Krvavčjem Vrhu. KS Tribuče z izjemo Čudnega sela je območje zmerne depopulacije.

O bolj sklenjenem območju naraščajočega števila prebivalstva moremo govoriti v KS mestnega območja Črnomlja ter KS Butoraj in Dobljice-Kanižarica. Celotno območje ima le nekaj naselij z značilnostmi depopulacije; to so predvsem tista naselja, ki so bolj oddaljena od prometnic, ki se stekajo v Črnomlju, in sicer: Zastava, G. Lahinja, Jerneja vas, Dobljice, Dobljčka Gora, Grič, Bistrica in Jelševnik.

Podobno sliko nam kažejo demografska gibanja na območju občine Metlika. Tudi tu je za večino naselij v obkolpskem predelu, v KS Podzemelj in Božakovo, značilna depopulacija, izjema je seveda KS Metlika. Sklenjeno območje depopulacije je značilno še za KS Suhor, Jugorje, Radovica, Drašiči, Božakovo in Dobravice. V teh krajevnih skupnostih je za vsa naselja značilno stalno zmanjševanje števila prebivalstva, ki je nekoliko zmernejše v večjih naseljih, kot so Suhor, Jugorje, Bušinja vas, Bereča vas, Dragomlja vas in Radovica v severnem delu občine, medtem ko v obkolpskem predelu najdemo poleg zmernejše depopulacije, ki je značilna za Boginjo vas, Mlake, Škrilje in Kapljišče, tudi tip zmerne koncentracije v naselju Grm. Koncentracija prebivalstva je v posameznih naseljih KS Gradac (Gradac, Klošter), Rosalnice (Rosalnice), Slamna vas (Slamna vas) in Gornja Lokvica (D. Lokvica in Trnovec).

Poleg gibanja in absolutnega števila prebivalstva je za opredeljevanje razvoja v prihodnje pomembna starostna sestava prebivalstva. V analizi smo se omejili le na tipični starostni skupini prebivalstva kot sta mlado (0-14 let) in staro prebivalstvo (nad 65 let). Iz razmerja med obema dobimo indeks staranja prebivalstva. Če ta presega vrednost 70,0, lahko govorimo o demografskem pragu, ko prebivalstvo ni več sposobno naravne reprodukcije, da se ohrani število prebivalstva. V to kategorijo sodijo KS Stari trg ob Kolpi, Adlešiči, Vinica, Dragatuš, Talčji Vrh in Griblje v občini Črnomelj ter KS Podzemelj, Drašiči, Radovica, Grahovec, Suhor in Jugorje v občini Metlika.

Zmanjševanje števila prebivalstva v naseljih z značilnostmi depopulacije je povezano predvsem z izseljevanjem prebivalstva. Kot

primer smo izbrali KS Vinica in Semič ter analizirali vzorčno populacijo (prebivalstvo, ki je bilo ob popisih v letih 1961-1971 staro 10-29 let, za popis, ki je sledil po desetih letih, torej 1971-1981, pa smo upoštevali starostno skupino 20-39 let). V obeh primerih se je število prebivalstva v navedeni starostni skupini zmanjšalo tako ob popisu 1971 kot tudi 1981 v večini naselij, izjemi sta bili v obeh KS njuni središči in nekatera najbližja sosednja naselja.

Dosedanje ugotovitve demografske analize kažejo na dokaj homogeno območje depopulacije, ki obsega predvsem naselja v KS ob Kolpi. Druga značilnost pa je polarizacija razvoja naselij znotraj posameznih KS, ko število prebivalcev v središčih KS in okoliških naseljih narašča, zaledje pa se prazni. Vzroki za takšen razvoj so predvsem v možnostih zaposlitve, saj so se nova delovna mesta praviloma odpirala v večjih krajih, središčih KS, kamor so bili locirani majhni industrijski obrati, kot na primer v Vinici in Starem trgu.

Družbeno-gospodarsko preobrazbo naselij smo prav tako analizirali posredno z vidika prebivalstva, predvsem njegove aktivnosti, zaposlenosti in socio-ekonomskega položaja. V zadnjih dvajsetih letih (1960-1980) je večina naselij v Beli krajini močno spremenila družbeno-gospodarsko sestavo prebivalstva. Zaradi deagrarizacije in odseljavanja prebivalstva se je praviloma zmanjšalo število aktivnega prebivalstva v pretežno agrarnih naseljih. Nasprotno pa število aktivnega prebivalstva narašča v tistih naseljih, kamor se zaradi zaposlitve priseljuje prebivalstvo iz bolj agrarnega zaledja. Takšen primer je KS Semič, v kateri je najbolj naraslo število aktivnega prebivalstva v občini Črnomelj, medtem ko je v občini Metlika enak položaj v KS Metlika.

Na preobrazbo značaja naselij in preselitve njihovega prebivalstva je odločilno vplivala možnost zaposlitve. Večji industrijski obrati so črpali delovno silo z dnevno migracijo, kar nam kažejo tudi podatki o zaposlenih izven kraja stalnega bivališča. Po letu 1961 je vidno naglo povečevanje števila zaposlenih, tako da indeks v vseh krajevnih skupnostih izkazuje dvakraten ali celo večkratni porast števila zaposlenih. Dvajsetletni razvoj belokranjske industrije se je pozitivno odrazil v prestrukturiranju prebivalstva in povečevanju števila zaposlenih. Glede na majhno število krajev z zaposlitvenimi možnostmi je razumljiv velik delež dnevnih migrantov. Podrobna analiza po naseljih je pokazala, da je v večini naselij več kot polovica dnevnih migrantov zaposlenih v delovnih organizacijah na območju Bele krajine, sledijo zaposleni v sosednjih občinah SR Slovenije, zanemarljivo pa je število zaposlenih v drugih republikah ali v tujini.

Intenzivne spremembe v zadnjem dvajsetletju, predvsem rast zaposlitvenih možnosti in s tem povezana deagrarizacija tradicionalno podeželske pokrajine, so privedle do razlik v razvitosti znotraj regije. Proučevanje teh razlik pa prav zaradi številnih dejavnikov, ki so vplivali na njihov nastanek, ni preprosto.

Kompleksna povezava različnih demografskih in družbeno-gospodarskih kriterijev za opredeljevanje stopnje razvoja je torej poizkus, da bi z enostavnim točkovanjem posameznega elementa regionalnega raz-

voja v skupnem seštevku različnih vrednosti dobili globalno oceno stopnje razvitosti posameznih naselij. Upoštevali smo velikost naselij, ki smo jo izrazili s številom gospodinjstev leta 1981, indeks gibanja števila prebivalstva v obdobju 1961-1981, indeks staranja prebivalstva za leto 1981 (razmerje med starim nad 65 let in mladim prebivalstvom do 14 let), delež aktivnega kmečkega prebivalstva leta 1981 in delež zaposlenih v združenem delu leta 1981. Za vsakega od kriterijev smo določili šest stopenj, ki so medsebojno povezane in izražajo različne stopnje demografskega kot tudi družbeno-gospodarskega razvoja. Vrednosti nam prikazuje naslednja razpredelnica:

rang	število gospodinj.	ind.61-81 gibanja p.	indeks staranja	delež akt. kmeč.preb.	delež zaposl.81 po kraju bival.
1.	0 - 10	do 80	150	60 in več %	do 10%
2.	11 - 20	80,1 - 95	101-150	40 - 59,9	11 - 15%
3.	21 - 30	95,1 -100	81-100	30 - 39,9	16 - 20
4.	31 - 40	100,1 -105	61- 80	20 - 29,9	21 - 30
5.	41 - 75	105,1 -120	41- 60	10 - 19,9	31 - 40
6	nad 75	120,1 in več	0- 40	do 10	nad 40

4. Razvitost infrastrukture v naseljih v Beli krajini

Razvitost infrastrukture v Beli krajini smo določili na osnovi prekrbljenosti naselij z naslednjimi elementi: vodovod, električna, avtobusna postaja, pošta, telefon, bencinska črpalka. Stopnjo opremljenosti naselij smo analizirali na osnovi:

- opremljenosti naselij z vsakim od omenjenih elementov v krajevnih skupnostih, posebej za občino Črnomelj in Metlika,
- opremljenosti naselij s posameznim elementom v občinah Črnomelj in Metlika.

Na tej osnovi smo rangirali posamezna naselja v občini Črnomelj in Metlika in ocenili razvitost infrastrukture v naseljih v teh dveh občinah.

Opremljenost naselij z vodovodom

Leta 1982 je imelo od 172 naselij v občini Črnomelj vodovod le 72 naselij ali 41,8% vseh naselij v občini. V posameznih krajevnih skupnostih so bila naselja zelo različno opremljena z vodovodom. Samo v treh KS, v KS Petrova vas (6 naselij), KS Griček (4 naselja) in KS H.Starihe (1 naselje) (zadnji dve KS sta del Črnomlja), so imela vsa naselja vodovod. V drugih črnomaljskih krajevnih skupnostih pa je bilo število naselij z vodovodom povsod manjše od celotnega števila naselij v KS. V KS Dragatuš je imelo vodovod 14 naselij od 19 naselij v KS ali 73,6%, v KS Dobljče 6 od 9 ali 66,6%, v KS Tribučje dva od treh ali 66,6% itd. Vodovod je imela manj kot tretjina naselij v KS Talčji vrh (28,5%) in KS Vinica (22,2%), naselja v KS Adlešiči in v KS Butoraj pa niso imela vodovoda.

Opremljenost naselij z vodovodom v občini Metlika je boljša, saj je z vodovodom opremljenih 37 naselij od 59 ali 62,7% vseh. V šestih krajevnih skupnostih (Grabovec, Lokvica, Rosalnica, Slamna vas, Gradac, Metlika) so vsa naselja priključena na vodovodno omrežje, kar pa še vedno predstavlja samo 23,7% vseh naselij v občini. Naselja v KS Dobravice, Drašiči in Jugorje so brez vodovoda.

Največ naselij z vodovodom je zgoščenih na območju KS Podzemelj, in sicer 10 ali 27,0% vseh naselij z vodovodom, kar kaže na manjšo zgoščenost naselij, preskrbljenih z vodovodom. Na splošno bi lahko rekli, da so v Beli krajini priključena na vodovodno omrežje naselja v okolici Semiča, v pasu med Semičem, Črnomljem in Dragatušem, v okolici Gradca in Podzemlja ter naselja med Metliko, Radovico in Suhorjem ter v okolici Vinice in Starega trga.

Opremljenost naselij z električno energijo

V Beli krajini so elektrificirana vsa naselja. V občini Črnomelj ima 160 naselij ali 92,4% vseh trofazni električni tok, v občini Metlika pa 17 naselij ali 98,3%.

Stopnja opremljenosti naselij z električno energijo nam seveda ne pove v celoti, kakšne kvalitete je preskrba z električno energijo (pomanjkanje električne energije, nihanje v napetosti, preobremenjenost omrežja itd.).

Opremljenost naselij z avtobusnimi in železniškimi postajami

Opremljenost naselij z avtobusnimi in železniškimi postajami je v Beli krajini posebnega (izrednega) pomena ravno zaradi izredne razpršenosti (disperzije) poselitve, ki se hkrati odraža tudi v številčno šibki poselitvi teh naselij. Zato je prometna povezanost in dostopnost eden od najpomembnejših dejavnikov pri prostorski organizaciji, ureditvi in opremljenosti naselij. Z ustreznno prometno povezavo in dostopnostjo lahko namreč v številnih primerih zmanjšujemo stroške opremljanja naselij.

Ravno opremljenost naselij z avtobusnimi postajami (postajališči) pa kaže najslabšo sliko v celotni opremljenosti naselij v Beli krajini. V občini Črnomelj ima avtobusno postajo samo 65 naselij ali 37,2% vseh (172) v občini. Od tega jih je več kot 50,0% (skupno 44) v dveh KS, Semiču in Vinici. Vendar tudi za ti dve krajevni skupnosti velja, da ima n.pr. od 55 naselij v KS Semič avtobusno postajo samo 23 naselij, od 27 naselij v KS Vinica pa samo 11 naselij.

Najslabše so opremljena z avtobusnimi postajami oddaljena naselja, ki so oddaljena od glavnih prometnih poti. Bolje so opremljena z avtobusnimi postajami naselja v občini Metlika, kjer ima 50,8% avtobusno postajo.

Opremljenost naselij s telefonskimi priključki in pošto

V občini Črnomelj je samo 29 naselij ali 16,8% opremljenih s telefonskimi priključki. Največ naselij, 10 od 55, ima telefonske priključke v KS Semič, 5 naselij od 27 v KS Vinica in 3 naselja od 17 v KS Adlešiči. V ostalih KS občine Črnomelj pa so telefonski priključki v enem ali največ dveh naseljih. Za prostorsko razpore-

ditev naselij s telefonskimi priključki v občini Črnomelj je značilno, da je 38,0% vseh naselij s telefonskimi priključki v neposredni bližini Semiča in 17,2% v KS Vinica. Naselja v KS Tribuče (3 naselja) in Butoraj (3 naselja) so brez telefonskih priključkov.

Pošte v občini Črnomelj so v petih naseljih: Adlešičih, Dragatušu, Semiču, Starem Trgu, Vinici in Črnomlju.

V občini Metlika ima telefonske priključke 27,1% vseh naselij. S telefonskimi priključki je opremljeno največ naselij (7) v KS Podzemelj, kar je 43,7% vseh naselij s telefonskimi priključki v občini. Ostala naselja s telefonskimi priključki v metliški občini pa so še v KS Gradac (3), KS Rosalnice (2), KS Suhor (2) in v KS Dobravice v naselju Dobravice ter v Metliki. V občini Metlika je pošta v Metliki, Gradcu in Suhorju.

5. Metodologija in rezultati vrednotenja razvojnih možnosti v razvoju zaostajajočih naselij Bele krajine

Opredeljevanje razvojnih možnosti posameznih območij, manjših teritorialnih enot ter Bele krajine v celoti je potekalo ob proučevanju dosedanjih razvojnih tokov ter obstoječe regionalne strukture Bele krajine. Prvo fazo je predstavljala ločena analiza naravno-pokrajinskega potenciala, socio-ekonomskih (demografskih) elementov in infrastrukturne opremljenosti pokrajine.

V drugi fazi so bili posamezni elementi združeni v okviru treh podsistemov (narava, družba, infrastruktura) in v posameznem podsistemu ovrednoteni razvojni potenciali. Ocenjevanje je prav tako potekalo po posameznih naseljih Bele krajine, ovrednoten pa je bil tudi razvojni potencial posameznih krajevnih skupnosti. Tej fazi je sledila tretja faza ugotavljanja zvez med posameznimi podsistemi, to je delna sinteza, izdelana na podlagi primerjave med družbeno-gospodarskimi elementi razvoja in razvitostjo infrastrukture. Zaradi specifičnosti naravnega in antropogenega podsistema nismo opravili delnih sintez za odnose med naravnim potencialom in antropogenimi elementi. Rezultat delne sinteze je tipologija naselij, izdelana glede na infrastrukturno opremljenost naselij in družbeno-gospodarski položaj prebivalstva po posameznih naseljih Bele krajine.

V zadnji fazi proučevanja manj razvitih območij Bele krajine smo opravili kompleksno sintezo vseh treh podsistemov. Z vključitvijo pokrajinsko-ekoloških elementov je bila omogočena opredelitev izhodišč za variantne smeri razvoja, saj se je jasno pokazala medsebojna odvisnost vseh treh podsistemov.

Najbolj očitno izstopa medsebojna odvisnost vseh treh podsistemov pri območjih z manj ugodnim razvojnim potencialom. V to skupino sodi večji del z zakonom opredeljenih manj razvitih območij.

Poleg njih se v obeh belokranjskih občinah pojavljajo območja s slabšimi razvojnimi možnostmi, ki glede na smeri dosedanjega razvoja in obstoječo regionalno strukturo prav tako sodijo v posebno kategorijo manj razvitih območij. Naše raziskave so pokazale na nujnost podrobnejše obravnave posameznih naselij na območjih, kjer

prihaja do zaostajanja v regionalnem razvoju. Ko smo ugotovili značilnosti posameznih naselij, je bilo mogoče opredeliti manj razvite predele tudi v tistih krajevnih skupnostih, ki zaradi prisotnosti večjih razvojnih centrov sicer sodijo med bolj razvita območja Bele krajine (primer Semič).

Pri ocenjevanju razvojnih možnosti posameznih naselij smo izhajali iz predpostavke, da so pokrajinsko-ekološke možnosti stabilen element, medtem ko so družbeno-gospodarske možnosti pogojno stabilne, saj je možen tako razvoj kot nazadovanje. Pri infrastrukturi smo izhajali iz predpostavke, da je le-ta dinamičen element, ki stalno teži k izboljšanju. Tako zasnovana izhodišča omogočajo vrednotenje potencialov in okviru posameznih podsistemov in celotnega sistema, ki ga predstavlja proučevana pokrajina. Pri opredelitvi družbenih posegov v podsisteme je potrebno upoštevati njihovo različno strukturo in dinamiko. Medtem ko so naravne možnosti za kmetijstvo dokaj statične in težko spremenljive, pa lahko ustrezen družbeni poseg temeljito spremeni infrastrukturo in po določenem času vpliva tudi na družbeno-gospodarsko podobo naselja. Kljub temu se prav pri vrednotenju pokrajinsko-ekoloških možnosti srečujemo z relativnostjo podane ocene; upoštevati moramo, da so naše raziskave izhajale iz posebnosti obravnavane pokrajine. Zato govorimo o primerčnosti pokrajinsko-ekoloških možnosti, upoštevaje merila, ki veljajo za kraške pokrajine.

Rezultate analiz in njihovo vrednotenje smo skušali prikazati v enostavni obliki, zato smo pri zaključni sintezi upoštevali le tri stopnje primerčnosti razvojnih možnosti v pokrajini. Delitev na tri kategorije je bila izdelana za vsak posamezen podsistem, opredelila pa je naslednje vrednosti:

- a) v podsistemu pokrajinsko-ekoloških možnosti:
  - manj ugodna območja za kmetijstvo,
  - ugodna območja za kmetijstvo,
  - zelo ugodna območja za kmetijstvo.
- b) v podsistemu družbeno-gospodarskih možnosti:
  - manj ugodne družbeno-gospodarske možnosti naselja,
  - ugodne družbeno-gospodarske možnosti naselja,
  - zelo ugodne družbeno-gospodarske možnosti naselja.
- c) v podsistemu razvitosti infrastrukture:
  - slabše razvita infrastruktura,
  - dobro razvita infrastruktura,
  - zelo dobro razvita infrastruktura.

Pri vrednotenju pokrajinsko-ekoloških možnosti smo izbrali primerčnost za kmetijstvo kot relevantno vrednost nekega območja. Takšno vrednotenje je narekovalo dejstvo, da primerčnost za primarno dejavnost omogoča tudi lokacijo drugih dejavnosti ali širjenje naselij. Vrednotenje družbeno-gospodarskih možnosti je izhajalo iz značilnosti prebivalstva, ki živi v posameznem naselju. Njegova sestava, vitalnost in aktivnost so bili elementi, ki so določevali kategorijo primerčnosti družbeno-gospodarskih možnosti. Razvitost infrastrukture smo glede na možnosti nadaljnjega razvoja ovrednotili po naslednjem načelu: vsa naselja, ki so opremljena le z električno napeljavo, smo uvrstili v najnižjo kategorijo, naselja z električno napeljavo in vodovodnim omrežjem ali telefonom v kategorijo

dobro razvite infrastrukture, preostala naselja z bolj razvito infrastrukturo pa v najvišjo, tretjo kategorijo.

Sinteza vrednotenij po posameznih podsistemih je dala skupno 27 možnih kombinacij. Tabelarični pregled razporeditve naselij po posameznih tipih v okviru posameznih krajevnih skupnosti nam pokaže zakonitosti medsebojnih povezav vseh treh podsistemov. Tabela je zasnovana tako, da se kombinacije razvrščajo glede na primernost družbeno-gospodarskih možnosti.

Šifra posamezne kombinacije je sestavljena po naslednjem zaporedju vrednosti podsistemov:

- prva številka pomeni ugodnost družbeno-gospodarskih možnosti
- druga številka predstavlja ugodnost pokrajinsko-ekoloških možnosti,
- tretja številka kaže razvitost infrastrukture.

6. Oznaka razvojnih možnosti razvojno zaostajajočih krajevnih skupnosti v Beli krajini

Pri opredeljevanju razvojnih značilnosti in možnosti razvoja smo za izhodišče uporabili seštevek vrednosti vseh treh podsistemov v posamezni krajevni skupnosti. Vse krajevne skupnosti smo razdelili v tri kategorije glede na ugodnost razvojnih potencialov, kot smo na enak način predhodno razporejali naselja.

V najvišjo kategorijo z zelo ugodnim razvojnim potencialom sodi v Beli krajini skupno 7 krajevnih skupnosti, od tega so v občini Metlika štiri (Lokvice, Rosalnice, Gradac in Metlika), v občini Črnomelj pa le tri mestne krajevne skupnosti Črnomlja. Za navedene krajevne skupnosti je značilno, da vključujejo majhno število naselij, ki imajo zelo ugodne tako pokrajinsko-ekološke kot družbeno-gospodarske možnosti za razvoj. Problematična ostaja le usklajevanje smeri razvoja, da se ne bi pojavila nasprotja med pokrajinsko-ekološkimi in družbeno-gospodarskimi možnostmi, ter njihovo načrtovano uporabo. Predvsem je pri tem potrebno upoštevati vlogo teh naselij kot nosilcev razvoja v celotni Beli krajini, tj. kot zaposlitvenih, oskrbovalnih ali izobraževalnih centrov višje stopnje. Posebne funkcije, ki danes pripadajo tem naseljem, so predvsem za urbana središča tudi v prihodnje nesporne. Več dilem pa se odpira v primeru krajevnih skupnosti Lokvice, Rosalnice ter Gradac. Zlasti prvi dve sodita v najvišjo skupino zaradi zelo ugodnih pokrajinsko-ekoloških možnosti, medtem ko ima krajevna skupnost Gradac poleg ugodnejših družbeno-gospodarskih možnosti tudi najbolj razvito infrastrukturo. Izkoriščanje razvojnih možnosti naj bi težilo predvsem k izenačitvi razvoja tudi v preostalih podsistemih. Pri tem je potrebno posebej ovrednotiti pomen kmetijskega prostora za proizvodno bazo prebivalstva, ki živi v naseljih omenjenih krajevnih skupnosti. Odnos do odprtega prostora se kaže tako v morebitnem širjenju pozidanih površin kot tudi možnih lokacijah različnih gospodarskih objektov oziroma dejavnosti.

Vmesna kategorija krajevnih skupnosti z ugodnimi razvojnimi možnostmi je za Belo krajino najbolj značilna in tudi najbolj obsežna. Skupno sodi v to kategorijo 12 krajevnih skupnosti, od tega 5 v občini Metlika (Božakovo, Grabrovec, Podzemelj, Slamna vas, Suhor pri Metliki) in 7 v občini Črnomelj (Dragatuš, Dobljče-Kanižarica, Griblje, Petrova vas, Talčji Vrh, Tribuče, Butoraj). Za navedene krajevne skupnosti je značilna prisotnost naselij z neugodnimi raz-

Tabela 5: Razporeditev naselij glede na kombinacijo razvojnih možnosti po krajevnih skupnostih Bele krajine 1981

Krajevna skupnost	111	112	113	121	122	123	131	132	133	211	212	213	221	222	223	231	232	233
Božakovo								1					1				1	
Dobravice				1	2													
Dražiči				3									1			1		
Grahovec					1													
Jugorje	1			2									2					
Lokvica													2					
Podzemelj							1	5	4					1			2	
Radovica				2	1													1
Rosalnice								1									1	1
Slamna vas														1			1	
Suhor pri Metliki					1					2				4	1			
Gradac	1					1												
Metlika																		1
METLIKA	2			10	5	1	1	7	4	2			4	6	1	1	7	2
Adlešiči	4	2		7								1						
Dragatuš				5	2			4						1			6	
Dobliče-Kanižarica				1				1					1			1	3	
Griblje								2										
Petrova vas					1	1		1						2				
Semič	4	1		12	3					3	1		8	7	4	1	2	
Stari trg	3			6	3	1									1			
Talčji vrh				2	2			1					3	1		2		
Tribuče													1	1				
Vinica	2			12	3		2	2					3		1			
Butoraj													2					
Griček					1											1		
H. Starihe																		
Črnomelj																		
ČRNOMELJ	13	3		45	15	2	2	11		3	1	1	20	12	7	4	11	

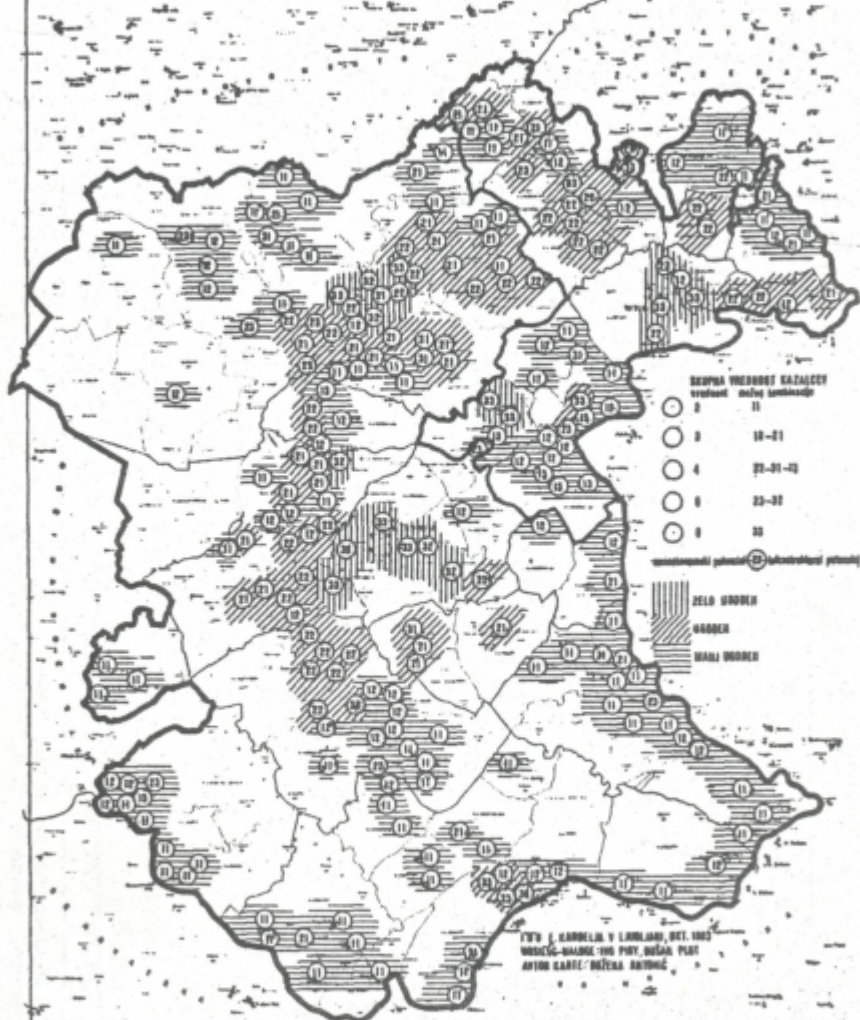
Tabela 5 a

Krajevna skupnost	311	312	313	321	322	323	331	332	333	1	2	3	
Božakovo											2	1	2,3
Dobravice				1						2	2		1,5
Drašiči										3	3		1,5
Grahovec											1		2,0
Jugorje										3	2		1,4
Lokvica											1	2	2,6
Podzemelj						1					6	6	2,5
Radovica										2	1	1	1,7
Rosalnice									1		1	3	2,7
Slamna vas											1	1	0,5
Suhor pri Metliki					1	1				3	5	3	2,0
Gradac						1					1	2	2,6
Metlika									1				3,0
METLIKA				1	1	3			3	13	26	21	2,1
Adlešiči				1						13	4		1,7
Dragatuš									1	5	7	7	2,1
Dobliče-Kanižarica						1				1	3	4	2,1
Griblje											2		
Petrova vas								1			5	1	2,1
Semič	1	1		2	1	2	1			21	23	10	1,7
Stari trg										9	4	1	1,7
Talčji vrh										2	9		1,8
Tribuče					1						2	1	2,3
Vinica						2				14	10	3	1,5
Butoraj				1							3		2,0
Griček					1	2					1	3	2,7
H.Starihe					1							2	3,0
Črnomelj									1				
ČRNO MELJ	1	1		4	4	6	1	1	2	65	73	33	2,0

Šifra posamezne kombinacije je sestavljena po naslednjem zaporedju vrednosti sistemov.

- prva številka pomeni ugodnost družbeno-gospodarskih možnosti
- druga številka predstavlja ugodnost pokrajinsko-ekoloških možnosti
- tretja številka kaže razvitost infrastrukture.

PRIDOLEDNA KARTA OBČIN
ČRNOMELJ IN METLIKA
OCENA SOCIOEKONOMSKEGA POTENCIALA NASELJ V BELI KRAJINI

vojnimi možnostmi, ki v nekaterih KS predstavljajo četrtno skupnega števila naselij.

Pregled razvojnih možnosti posameznih KS nam kaže naslednjo sliko: ugodne razvojne možnosti naselij v KS Božakovo temeljijo predvsem na ugodnih naravnih razmerah in razviti infrastrukturi. Notranja diferenciacija je posledica različnih demografskih gibanj, ki kljub dokaj ugodni starostni sestavi kažejo težnjo k nazadovanju števila prebivalstva. Sorazmerno visok delež kmečkega prebivalstva je verjetno vzrok za kontinuirano odseljevanje deagrariziranega prebivalstva v bližnja zaposlitvena središča.

Prav tako je neugoden demografski potencial značilen za krajevno skupnost oz. naselje Grabovec.

Poseben položaj je v krajevni skupnosti Podzemelj. Kot v prej navedenih skupnostih so tudi tu zelo ugodne pokrajinsko-ekološke možnosti ob dobro in celo zelo dobro razviti infrastrukturi. Vendar se tudi tu v večini naselij zmanjšuje število prebivalstva, kar negativno vpliva na družbeno-gospodarske možnosti posameznih naselij. Posebej vprašljiv je nadaljnji razvoj tega podsistema v Boginji vasi, Borštu, Otoku, Škriljah in Zemlju. Vzrok je tudi tu predvsem v odseljevanju prebivalstva, zato bi bilo potrebno proučiti možnosti za odpiranje delovnih mest v krajevni skupnosti, kar bi, kot kažejo izkušnje iz Vinice in Starega trga, pozitivno vplivalo na zadrževanje prebivalstva na tem območju. Ob tem bi bilo potrebno upoštevati tudi širši, regionalni pomen novih delovnih mest (bližina KS Griblje, Gradac). Kljub dobro razviti infrastrukturi bi v prihodnje veljalo posvetiti več pozornosti oblikovanju lokalnega oskrbovalnega centra, kar bi utegnilo pozitivno vplivati na zadrževanje prebivalstva.

Krajevna skupnost Slamna vas s svojima dvema naseljema za prihodnji razvoj ne predstavlja problematičnega območja.

Podobno kot v krajevni skupnosti Podzemelj je vprašanje nadaljnje razvoja nekaterih naselij zaostreno tudi v krajevni skupnosti Suhor pri Metliki. Kljub bližini glavnega občinskega zaposlitvenega središča in zaposlitvenim možnostim v sami krajevni skupnosti je za večino naselij značilno zmanjševanje števila prebivalstva.

Glede na dosedanje gibanje števila prebivalstva in njegovo vitalno strukturo lahko ugotovimo, da je problematičen obstoj naselij, ki imajo neugodne pokrajinsko-ekološke možnosti in slabo razvito infrastrukturo, ki so že v preteklosti pogojevale negativna demografska gibanja. To so naselja Dole, Drage in Ravnace, ki so del sklenjenega območja z manj ugodnimi razvojnimi možnostmi na jugovzhodnem delu Gorjancev. Bližina glavne prometne povezave prek Gorjancev je verjetno že v preteklosti sprožila odseljevanje prebivalstva, ki zaradi neugodnih pokrajinsko-ekoloških možnosti ni imelo pogojev za dopolnilno delo v kmetijstvu. Velikost omenjenih naselij in njihove razvojne značilnosti ter izpostavljeno vprašanje eksistence narekujejo vlaganja v boljšo dostopnost in opremljenost predvsem v oskrbovalni dejavnosti, v kolikor obstaja interes za ohranitev naselij na tem območju.

Občina Črnomelj ima polovico krajevnih skupnosti v skupini z ugod-

nimi razvojnimi možnostmi, ki pa se notranje prav tako močno diferencirajo. Tudi tu so najštevilnejša naselja z ugodnimi razvojnimi možnostmi, v nekaterih krajevnih skupnostih pa se tako kot v občini Metlika pojavljajo naselja z manj ugodnimi razvojnimi možnostmi. Med njimi izstopa krajevna skupnost Dragatuš, ki ima največje število naselij z manj ugodnimi razvojnimi možnostmi: Belčji Vrh, Črešnjevce, Knežina, Mala Lahinja in Zapudje. Osnovne značilnosti navedenih naselij so ugodni oziroma zelo ugodni naravni pogoji, slabša le osnovna infrastruktura (elektrika) in negativna demografska gibanja. Omenjena naselja sodijo v zaključeno območje z manj ugodnimi razvojnimi možnostmi, ki se razprostira do Bojancev in Perudine v sosednjih krajevnih skupnostih. Tu se poleg zmanjševanja števila prebivalstva pojavlja tudi neugodna gospodarska sestava prebivalstva s prevladujočim aktivnim kmečkim prebivalstvom in majhnim deležem zaposlenih v združenem delu. Zastavlja se vprašanje razpoložljivih kmetijskih zemljišč poleg vprašanja starostne sestave aktivnega kmečkega prebivalstva. Za morebitne radikalnejše posege je potrebna podrobna proučitev posameznih naselij. Večina naselij, ki imajo glede na naravne pogoje in infrastrukturo ugodne možnosti za razvoj, ima tudi v krajevni skupnosti Dragatuš predvsem manj ugodne družbeno-gospodarske možnosti; prav tako je značilno zmanjševanje števila prebivalstva in manj ugodne vitalne značilnosti prebivalstva posameznih naselij.

Močno so zastopana tudi naselja, ki v skupni oceni razvojnih možnosti dosegajo najvišjo kategorijo, čeprav imajo z izjemo Dragatuša le ugodno družbeno-gospodarsko strukturo in dobro razvito infrastrukturo. V tem primeru so bile podlaga dosežanemu razvoju zelo ugodne pokrajinsko-ekološke možnosti, poleg tega imajo ta naselja tudi ugodno prometno lego in dostopnost do glavnega občinskega zaposlitvenega središča.

Enake značilnosti kot prej omenjena KS ima tudi KS Doblič-Kanižarica, v kateri je le naselje Bistrica z manj ugodnimi možnostmi razvoja, kar je deloma pogojeno z odmaknjenostjo tega naselja. Neugodne demografske značilnosti imata le naselji Bistrica in Jerneja vas, vsa ostala naselja pa imajo ugodne razvojne možnosti. Morada je odprto le vprašanje izboljšanja infrastrukture v naseljih Bistrica, Dobliška Gora in Grič.

V KS Griblje in Petrova vas imajo vsa naselja ugodne razvojne možnosti, izjema so le Lokve v KS Petrova vas, ki sodijo v najvišjo kategorijo. Tudi v teh krajevnih skupnostih so neugodna predvsem populacijska gibanja, v Gribljah pa poleg tega še visok delež agrarnega prebivalstva. Za KS Griblje smo že predhodno omenili, da bi bilo potrebno v razvojnih perspektivah upoštevati bodisi povezo z občinskim središčem, bodisi možnost lokacije zaposlitvenega in oskrbovalnega središča v KS Podzemelj ali KS Gradac.

V podobnem položaju kot prejšnji dve krajevni skupnosti sta tudi KS Tribuče in Butoraj. Bližina zaposlitvenega središča se odraža predvsem v ugodnih družbeno-gospodarskih možnostih naselij, med katerimi še posebej izstopa Čudno selo, ki sodi v višjo kategorijo od ostalih. Značilna je dokaj slabo razvita infrastruktura, ki jo bo verjetno treba prilagajati pozitivnim razvojnim težnjam.

Bolj notranje diferencirana je KS Talčji Vrh, v kateri sodita na-

selji Naklo in Talčji Vrh (predvsem zaradi slabih demografskih potencialov) v kategorijo naselij z manj ugodnimi, medtem ko ostala naselja spadajo v skupino z ugodnimi razvojnimi možnostmi. Tudi tu je pomanjkljiva infrastruktura.

Tretjo skupino sestavljajo krajevne skupnosti z manj ugodnimi razvojnimi možnostmi. V obeh belokranjskih občinah so le po štiri takšne krajevne skupnosti, vendar pa je območje in število naselij tega tipa mnogo večje v občini Črnomelj. V občini Metlika sodijo v to skupino KS Dobravice, Drašiči, Jugorje in Radovica; to je sklenjeno območje ob republiški meji, ki se nadaljuje tudi preko občinske meje v KS Semič v občini Črnomelj. Za večino naselij je značilno, da so v zadnjem dvajsetletju izgubljala svoje prebivalstvo, zato imajo slabo razvito infrastrukturo, saj ima večina naselij le električno. Velik del aktivnega prebivalstva je še vedno kmečkega, vendar pokrajinsko-ekološke možnosti ne nudijo pogojev za obsežnejšo kmetijsko proizvodnjo zaradi kraških značilnosti površja in razdrobljenosti zemljiške posesti. Omenjenemu območju se v zadnjem desetletju ni posvečalo dovolj pozornosti, saj sodi v gospodarsko dokaj razvito občino. Razvojne težnje in obstoječe razvojne možnosti pa kažejo, da se položaj teh naselij slabša in tako bodo v prihodnje potrebni posegi predvsem v infrastrukturo, da bi izboljšali možnosti za razvoj.

Območja z manjšimi razvojnimi možnostmi v občini Črnomelj so mnogo bolj razpršena. Tudi tu lahko večji del krajevnih skupnosti iz te skupine označimo kot obmejne občine, vendar se območja te vrste pojavljajo tudi v notranjosti občine oziroma krajevnih skupnosti. V to skupino sodijo KS Adlešiči, Semič, Stari trg in Vinica, čeprav se v zadnjih treh pojavljajo tudi naselja z zelo ugodnimi razvojnimi možnostmi, vendar je njihovo število glede na ostale, ki imajo manj ugodne razvojne možnosti, pri ocenjevanju potenciala krajevne skupnosti manj pomembno. Zato menimo, da bi bilo bolje govoriti le o območjih z manj ugodnimi razvojnimi možnostmi, ki se v nekaterih primerih povezujejo preko meja krajevnih skupnosti, izvzeti pa bi morali tista naselja, ki so v teh krajevnih skupnostih dosegala drugačne razvojne stopnje in možnosti. Največji takšni območji se raztezata ob Kolpi od Fučkovcev v KS Adlešiči do Zilj v KS Vinica in od Učakovcev do Sodevcev v isti krajevni skupnosti. Zaokrožena območja z manj ugodnimi razvojnimi možnostmi so nadalje na stiku KS Vinica in Dragatuš, obsegajo pa tudi del KS Stari trg z naselji Podgora in Zapudje. Taka območja so tudi v neposredni bližini Semiča, obsegajo pa kraje Starihov vrh, Nestopljo vas, Vinji vrh, Pugled, Brezje in Lipovec; med taka območja sodita še del KS Semič okoli Rožnega Dola in območje ob občinski meji na severovzhodu, ki se navezuje na območje z manj ugodnimi razvojnimi možnostmi v KS Jugorje (občina Metlika). Za večino naselij, ki sodijo v najnižjo kategorijo, je značilno, da imajo manj ugodne družbeno-gospodarske možnosti in slabo razvito infrastrukturo. Na območju KS Adlešiči, delu KS Stari trg in naseljih južno od Semiča pa so tudi manj ugodne pokrajinsko-ekološke možnosti. Predvsem je zaskrbljujoča demografska ogroženost teh naselij, saj je nenehno odseljevanje močno zmanjšalo vitalnost teh območij in njihov demografski potencial.

Potrebna bodo velika vlaganja in pretehtane odločitve, da bi se vpliv manjših industrijskih obratov hitreje razširil v okolico središč, nastalih v zadnjem desetletju. Posebno pozornost je potrebno nameniti oskrbovalnim dejavnostim in posodobitvi komunikacij, saj

bi ob krepitvi obstoječih zaposlitvenih zmogljivosti in razširitvi območij dnevne migracije omogočili povečanje dohodkovne osnove tu živečega prebivalstva.

7. *Oznaka območij z manj ugodnimi razvojnimi možnostmi in predlog ukrepov za zagotovitev skladnejšega regionalnega razvoja Bele krajine*

I. območje

Adlešiči-Preloka-Zilje

Obseg: sklenjeno območje ob Kolpi, ki zajema naselja celotne KS Adlešiči ter naselja Preloka, Balkovci in Zilje (KS Vinica).

Predstavitev in predlagani ukrepi: Za sklenjeno območje 19 naselij ob Kolpi so značilne zelo skromne družbeno-gospodarske in naravne možnosti ter slabo razvita infrastruktura. Večina naselij spada med demografsko skrajno ogrožena naselja, ki so opremljena le z elektriko, zaradi kraškega terena pa ni večjih naravnih možnosti za obsežnejši razvoj kmetijstva. Predlagani dolgoročni ukrepi:

- nujna posodobitev ceste Adlešiči-Marindol-Preloka-Vinica;
- nadaljevati s pričeto akcijo, da Adlešiči in Vinica postanejo pomembnejše zaposlitveno središče, pa tudi oskrbovalno središče nižje stopnje;
- vodovodno omrežje;
- v Preloki zagotoviti osnovno oskrbo ali pa boljše prometno povezavo s Priliščem in uskladiti razvojne načrte s sosednjo hrvaško občino (Duga Resa);
- v kmetijstvu nameniti več pozornosti ovčereji (tradicija) in podpirati težnje za gojitev tobaka, saj so ugodni naravni pogoji (zlasti podnebje);
- ugotoviti možnosti za razvoj kmečkega turizma v povezavi z rekreacijo ob Kolpi.

II. območje

Učakovci-Sinji vrh-Radenci (s Podgoro in Zagozdcah)

Obseg: 12 naselij ožjega naselitvenega pasu ob Kolpi, med Vinico in Starim trgom.

Predstavitev in predlagani ukrepi: Površje kraškega značaja, večja zgostitev prebivalstva v obviselih dolinah in na aluvialnih tleh. Značilna so zelo majhna, pretežno agrarna naselja z neugodno demografsko podobo in slabo razvito infrastrukturo. Predlagani ukrepi:

- posodobitev cest Stari trg-Vinica in Stari trg-Podgora;
- Stari trg, ki ima po odprtju obrata Uniorja iz Zreč ustrezne zaposlitvene možnosti, bi moral postati tudi pomembnejše oskrbovalno središče ob delitvi oskrbovalnih funkcij s Predgradom;
- v Vinici zagotoviti večjo možnost polistrukturne zaposlitve (zlasti moške delovne sile) in razviti oskrbovalno dejavnost;
- podpirati gradnjo krajevnih vodovodov in razširiti obstoječe vodovodno omrežje po zajetju Krupe;
- Sinji vrh naj postane manjše oskrbovalno središče nižje stopnje.

III. območje

Mala Lahinja-Bojanci.- Perudina-Drežnik

Obseg: 9 naselij KS Dragatuš (Črešnjevce, Mala Lahinja, Knežina, Belčji Vrh) in KS Vinica (Bojanci, Hrast, Perudina, Nova Lipa, Drežnik).

Predstavitev in predlagani ukrepi: Z izjemo Hrasta gre za naselja z zelo neugodno družbeno-gospodarsko in infrastrukturno podobo, vendar z dokaj ugodnimi naravnimi možnostmi za kmetijstvo.

Predlagani ukrepi:

- zagotoviti ustrezno infrastrukturno raven (vodovodno omrežje), posodobiti lokalne cestne odseke;
- Dragatušu (ali bližnjemu naselju) nameniti tudi večjo zaposlitveno vlogo, ki bi vzpodbudila tudi ustrezno oskrbo nižje stopnje.

IV. območje

Gradnik-Maline-Jugorje-Ravnace

Obseg: obsežno območje 18 naselij severovzhodnega dela KS Semič, KS Jugorje in naselje Ravnace (KS Suhor).

Predstavitev in predlagani ukrepi: Zajema višje ležeča naselja na obronkih Gorjancev z manj ugodnimi naravnimi pogoji za kmetijstvo (kraško površje, nižje temperature). Dobra polovica naselij ima še dokaj ugodne družbeno-gospodarske značilnosti, za skoraj vsa naselja pa je značilna izredno slabo razvita infrastruktura.

Predlagani ukrepi:

- posodobitev ceste Štrekljavec-Jugorje in lokalnih cest;
- vodovodno omrežje;
- Jugorje naj bi dobilo manjšo oskrbovalno funkcijo (privatna trgovina z mešanim blagom);
- pospešiti razvoj živinoreje, zlasti ovčereje v višje ležečih naseljih KS Jugorje.

V. območje

Krašnji Vrh-Drašiči-Rakovec

Obseg: 8 naselij skrajnega vzhodnega dela metliške občine v KS Račovica (Krašnji vrh, Radoši), vsa naselja KS Drašiči in naselje Rakovec (KS Božakovo).

Predstavitev in predlagani ukrepi: Zajema naselja termalnega toplega pasu (vinogradi), flišno-apnenčastega in s številnimi grapami razrezanega obrobja Gorjancev. Z izjemo Drašičev in delno Rakovca je za naselja značilna neugodna demografska sestava in izseljevanje, vsa naselja pa imajo izredno slabo razvito infrastrukturo (le električno omrežje). Predlagani ukrepi:

- Račovica in Drašiči naj postaneta manjši oskrbovalni središči (privatne trgovine);
- napeljava vodovodnega omrežja;
- posodobitev lokalnih cestnih povezav (tudi s sosednjimi naselji Žumberka).

VI. območje

Rožni Dol z bližnjimi naselji

Obseg: 7 manjših naselij na obrobju Gorjancev v severnem delu KS Semič.

Predstavitev in predlagani ukrepi: Z delno izjemo Brezja in Rožnega Dola gre za naselja z izredno neugodno demografsko sestavo, razmeroma velikim deležem ostarelega kmečkega prebivalstva; razen elektrike ni druge materialne infrastrukture. Predlagani ukrepi:

- posodobitev ceste Gaber-Rožni Dol-Uršna sela (z novomeške strani je posodobitev ceste v teku);
- odprtje manjše (privatne) trgovine z mešanim blagom v Rožnem Dolu;
- razširitev lokalnega vodovoda, železnice in telefonskega omrežja;
- ovčereja.

VII. območje

Lipovec-Starihov Vrh-Vinji Vrh

Obseg: 7 naselij jugozahodnega dela KS Smič na nizkem kraškem ravniku Bele krajine.

Predstavitev in predlagani ukrepi: Značilno je izredno zakraselo (velika gostota vrtač) in kamnito površje z manjšimi obdelovalnimi površinami. Kljub bližini večjega zaposlitvenega centra (Semič) so naselja ostala pretežno agrarna s slabšo družbeno-gospodarsko podobo in brez osnovne infrastrukture (le elektrika). Odprtje modernizirane ceste Semič-Starihov Vrh-Ručetna vas še ni prinesla spremembe v podobi naselij. Predlagani ukrepi:

- izboljšanje infrastrukture (vodovod, telefon);
- nadaljevanje posodobitve lokalnih cest;

8. Zaključne misli

Kot smo že ugotovili, se večina območij z manj ugodnimi razvojnimi možnostmi ujema z zakonsko opredeljenimi manj razvitimi krajevnimi skupnostmi Bele krajine; to velja zlasti za večji del obkolpskega pasu črnomaljske občine južno od Adlešičev. Razen navedenega območja pa so sklenjena območja z manjšimi razvojnimi možnostmi v skrajnem severovzhodnem in severnem obrobju metliške občine in (presenetljivo) tudi tri dokaj obsežna območja v KS Semič. Na drugi strani pa smo ugotovili, da je v naseljih KS Podzemelj, Tribuče in Griblje (zadnji dve se sicer uvrščata med manj razvite KS) več razvojnih možnosti (za intenzivno in mehanizirano kmetijstvo na akumulacijskih terasah Kolpe), z relativno boljše razvito materialno infrastrukturo in boljše prometno dostopnostjo. Prav tako imajo ugodne razvojne možnosti naselja v KS Tribuče, čeprav sodi ta krajevna skupnost med manj razvite. Pri izbiranju ustreznih ukrepov za pospešitev enakovrednejšega razvoja Bele krajine bo potrebno upoštevati notranjo diferenciacijo razvojnih možnosti po naseljih v manj razvitih krajevnih skupnostih, obenem pa ustrezno poskrbeti tudi za gospodarski razvoj močno zaostajajočih območij, ki so sicer na področju razvitejših krajevnih skupnosti. Navedena ugotovitev velja zlasti za tri

sklenjena območja v KS Semič, ki zajemajo skoraj polovico (24) naselij te krajevne skupnosti.

Ugotavljamo, da je prostorska razporeditev večjih zaposlitvenih središč (Črnomelj, Metlika, Semič, Kanižarica, Suhor, Vinica, Stari trg, Adlešiči) že dosegla zadovoljivo gostoto z ozirom na izredno razpršeno poselitev Bele krajine. Glede na razporeditev območij z manjšimi razvojnimi možnostmi in manj razvitih krajevnih skupnosti bi veljalo nekoliko večjo zaposlitveno vlogo nameniti Dragatušu in enemu od naselij v trikotniku Gradac-Podzemelj-Griblje. Za Dragatuš že obstajajo določeni načrti, v drugem primeru pa so dokaj objektivne možnosti za oživitvev tradicionalne neagrarnne vloge Gradca ali pa za postavitev manjšega obrata, zasnovanega na kmetijski proizvodnji v KS Gribelje in Podzemelj in povezavi s sosednjimi, pretežno agrarnimi območji v SR Hrvatski. Obenem bi se lahko naslonili na izkušnje s pridelavo sadja in povrtnin v Belsadu.

V Suhorju, Vinici in Adlešičih bi bilo potrebno poskrbeti za polistrukturno možnost zaposlitve, ki bi ob ustreznem razvoju oskrbe in prometni povezanosti razširila gravitacijsko območje in pozitivne vplive industrializacije in urbanizacije. Zlasti neustrezna kvaliteta cestnih povezav in avtobusnih zvez je ena izmed največjih ovir, ki preprečuje, da bi se ustavilo izseljevanje iz bolj odročnih naselij. Zaradi spremenjenih pogojev bivanja in zaposlovanja v urbaniziranih naseljih lahko pričakujemo večji interes prebivalcev iz pretežno agrarnih naselij Bele krajine, da ostanejo v domačem kraju, če se bodo ob ustreznih ukrepih zmanjšale regionalne razlike med pretežno urbanimi in agrarnimi območji. Vendar nam primer zaposlitvenih obratov v Semiču, Vinici, Starem trgu in Adlešičih kaže, da se večje pozitivne spremembe v zaposlitveni in demografski sestavi prebivalstva pokažejo šele po daljšem času (najmanj 10 let) in da zgolj zagotovitev zaposlitve izven kmetijstva še ne pomeni celovite rešitve, učinki pa se pogosto kažejo le pri bližnjih naseljih.

PRISPEVEK PREDSTAVLJA POVZETEK NASLEDNJIH RAZISKAV

1. Plut D., 1978, Preobrazba geografskega okolja v Beli krajini, I. faza (Funkcijsko vrednotenje posameznih pokrajinsko-ekoloških dejavnikov), Inštitut za geografijo univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani.
2. Plut D., 1979, Preobrazba geografskega okolja v Beli krajini, II. faza (Pokrajinska ekologija Bele krajine), Inštitut za geografijo univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani.
3. Plut D., 1980, Preobrazba geografskega okolja v Beli krajini, III. faza (Stopnja preobrazbe geografskega okolja v Beli krajini), Inštitut za geografijo univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani.
4. Piry I., Plut D., 1982, Usmerjanje razvojnih procesov v Beli krajini z vidika ocene naravnih in socialnoekonomskih možnosti, I. faza, Inštitut za geografijo univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani.
5. Černe A., Piry I., Plut D., 1983, Usmerjanje razvojnih procesov v Beli krajini z vidika ocene naravnih in socialnoekonomskih možnosti, II. faza, Inštitut za geografijo univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani.

THE DIRECTING OF THE REGIONAL DEVELOPMENT OF BELA KRAJINA
FROM THE VIEWPOINT OF THE GEOGRAPHICAL CHARACTERISTICS

Summary

The less developed districts of Bela krajina are defined here on the basis of a detailed analysis of natural sources, infrastructure facilities as well as socio-economic and demographic indicators for individual settlements of Bela krajina. It has been considered necessary to define the less developed districts on the basis of grouping settlements into areas of common characteristics. To our mind, in the determination and elimination of the less developed districts on the level of the commune, the local community is much too loose a category. Therefore the first phase of the research consisted of a detailed analysis of geographic elements of individual settlements, while classifications were made on the basis of comparison of the characteristics of settlements. It is namely necessary to take into account the regional specialities of Bela krajina, which are reflected in the distinctive development of the region and that have to be considered in the evaluation of indigenous developmental potentials of the less developed districts.

Bela krajina is a low Karst region with limited nature potentials for economic development, remote from other Slovene regions. The process of industrialization and urbanization did not start until after 1960 and up to 1980 the commune of Črnomelj ranked among the least developed Slovene communes. The natural resources of Bela krajina are those of a low Karst region with a sub-Pannonian climate, lowland stratification, sparse population and belated industrialization.

Ecologically, Bela krajina represents a highly sensitive Karst regional system, particularly as regards water pollution. More favourable conditions for agriculture and forestry are to be found in the lowlands along rivers and the mountainous districts of the region. Bela krajina possesses no substantial mineral resources, with the exception of the Kanižarica brown coal mine. Besides, the limited nature potential hinders the development of other activities and their specific forms, notably the stationary tourism along the Kolpa. Drinking-water is supplied only by a few bigger sources, for many sources of water, which are numerous enough in Bela krajina, do not provide it because of pollution. The possibilities of building small hydro plants, especially along the Kolpa, remain unexploited.

From the point of view of employment, agriculture still remains the main economic branch of Bela krajina, followed by industry. Differently from industry, though, agriculture is very closely connected with natural resources. A multi-level evaluation of natural resources suitable for agriculture is here attempted on the basis of results of regional-ecological evaluation and sector-based assessment of their suitability for agriculture. The starting-point was that the value of the natural resources suitable for agriculture for a given settlement reflects the value of the natural potential of the land surrounding the settlement.

The natural potential, suitable for agriculture, of a settlement was classified into three categories: less favourable (value 1), favourable (value 2) and very favourable (value 3). The evaluation of the natural potential of individual local communities has also been made. The local communities were classified into three categories. The first, and highest, category includes the following local communities: Dragatuš, Dobljče-Kanižarica and Griblje in the commune of Črnomelj, and Božakovo, Lokvica, Podzemelj, Rosalnice and Metlika in the commune of Metlika. The least favourable natural resources, suitable for agriculture, however, are to be found in the local communities Adlešiči, Semič and Stari trg in the commune of Črnomelj, and Jugorje and Suhor in the commune of Metlika.

The socio-economic potential of settlements has been evaluated by means of classification of values of various socio-demographic indicators, as demographic indicators figuring the number of the population of a given settlement expressed by the number of households, the oscillation of population numbers in the period 1961-1981, and the index of the aging of the population in 1981, and as socio-economic ones figuring the number of active rural population and the number of employed inhabitants. For each of these criteria a ranking list was made, consisting of six degrees that were later combined into three categories that reflect the various levels of demographic and social development. Just as in the evaluation of natural potential, here, too, a given degree was evaluated as a potential of future development and so it was possible to determine a less favourable, favourable and very favourable socio-economic potential of a given settlement.

The same method was applied in determining the degree of infrastructure facilities of individual settlements, which was defined by the analysis of individual elements of material infrastructure, such as waterworks, electricity network, telephone and post office facilities, and bus and railway stations. The lowest category includes settlements provided only with electricity, the middle one includes settlements having electricity, waterworks and telephone, while the highest category groups all the settlements with a very favourable infrastructure potential.

In defining developmental characteristics and potentials, the starting-point was the aggregated value of all the three evaluations of the natural and landscape, socio-economic and infrastructure potentials on the level of individual local community. All the local communities were classified into three categories regarding the favourableness of developmental potentials, just as was done in the classification of settlements before. The first category includes seven local communities with a very favourable developmental potential: four in the commune of Metlika (Lokvica, Rosalnice, Gradac and Metlika) and three in the commune of Črnomelj (three local communities in the town of Črnomelj). These communities have in common a small number of settlements which, however, have very favourable potentials of further development regarding the natural and landscape as well as socio-economic potential. For further development it is only important to provide for such coordination of developmental trends as would prevent conflicts between natural and socio-economic potentials and their planned utilization. In this respect it is necessary to consider the specific role of these few settlements that are the primary factors of development for

the whole of Bela krajina, acting as employment, provision or educational centres of higher rank. The specific functions that these settlements, especially the urban centres, already have today will remain such also in the future, while the communities Lokvica, Rosalnice and Gradac present a few dilemmas. Lokvica and Rosalnice are in the first category because of their very favourable natural potential, while Gradac has a very favourable socio-economic potential as well as very good infrastructure.

The exploitation of developmental potentials should be directed primarily at levelling the developmental potentials of individual settlements. In doing so, special assessment should be made of the importance of agricultural surfaces in relation to productive population, living in the above mentioned local communities. Their attitude towards the open spaces can be seen in their reaction to new construction schemes, i.e. the spread of built-up areas and the construction of new factories and the like.

The middle category of local communities with favourable developmental potential, however, is the biggest and the most characteristic of Bela krajina. It includes twelve local communities, five in the commune of Metlika (Božakovo, Grabrovec, Podzemelj, Slamna vas, Suhor near Metlika) and seven in the commune of Črnomelj (Dragatuš, Dobljče-Kanižarica, Griblje, Petrova vas, Talčji vrh, Tribučje and Butoraj). They all have in common settlements with less favourable developmental potential; in some cases, such settlements make up a fourth of all the settlements of a given community.

The third category includes local communities with less favourable developmental potential. Both communes of Bela krajina, Črnomelj and Metlika, have only eight such communities; however, the area covered by such settlements is very large, particularly in the commune of Črnomelj. In the commune of Metlika this category includes the local communities Dobravice, Drašiči, Jugorje and Radovica, which form a non-interrupted area along the Slovene-Croatian border, extending past the communal border onto the territory of the local community Semič in the commune of Črnomelj. Most of these settlements are characterized by having suffered losses of population in the last two decades, therefore they have weak infrastructure, mainly only electricity. A large portion of the active population is still agrarian, but the landscape and nature potentials do not enable a more substantial agricultural production, because this is a Karst region with divided land tenure.

The regional distribution of areas with less favourable developmental potential is much more heterogeneous in the commune of Črnomelj. Here, too, most local communities of this category are situated near the border, but areas of this type can also be found in the interior of the communal territory. The local communities concerned are Adlešiči, Semič, Stari trg and Vinica. Semič, Stari trg and Vinica include also settlements with very favourable developmental potential, but the number of such settlements in relation to the number of settlements with less favourable developmental potential is of slight importance in evaluating the potential on the level of local community. Therefore it might be better to use the term "areas" with less favourable developmental potential, while excepting settlements with more favourable developmental potential. The largest uninterrupted areas of less favourable developmental potential extend along the Kolpa from Fučkovci in the

community of Adlešiči up to Žilje in the local community of Vinica, and from Učakovci up to Sodevci in the same community. Other uninterrupted areas of less favourable developmental potential are to be found at the juncture of the local communities Vinica and Dragatuš, and in the whole local community of Stari trg together with the settlements Podgora and Zapudje. Next, they are to be found in the settlements Starihov vrh, Nestoplja vas, Vinji vrh, Pugal, Brezje and Lipovec in the direct vicinity of Semič. Such areas are also the part of the local community Semič that surrounds Rožni dol and the area near the north - eastern communal border, situated next to a similar area in the local community Jugorje in the commune of Metlika. Most settlements of the lowest category are characterized by a less favourable socio-economic potential and a low level of infrastructure facilities. The Adlešiči local community, a part of the Stari trg local community and settlements south of Semič, however, are further characterized by a less favourable nature and landscape potential. What appears particularly worrying is the demographic threat to these settlements, for incessant emigration has greatly diminished the vitality of these areas and their demographic potential.

Research results show that most areas of less favourable developmental potential are identical with the less developed local communities, as they are legally denominated. This is especially true for the larger part of the belt of land along the Kolpa, south of Adlešiči, on the territory of the commune of Črnomelj. Besides, uninterrupted areas of less favourable developmental potential exist on the farthest north-eastern and northern border of the commune of Metlika and, surprisingly, three fairly large such areas of retarded economic development are to be found on the territory of the local community Semič. On the other hand, the settlements of the local communities Podzemelj, Tribuče and Griblje, otherwise ranking among the less developed local communities, show considerable indigenous developmental potentials for intensive and mechanized agriculture on the accumulative terraces of the Kolpa; besides, they have a relatively more developed material infrastructure and traffic accessibility. Therefore, in selecting measures for stimulating proportionate regional development of Bela krajina, it will be necessary to consider the inner differentiation of settlements in individual local communities in respect with their developmental potential, particularly in the less developed local communities, defined as such by legal acts. At the same time it will be necessary to take suitable measures also in settlements with retarded development, situated in more developed local communities. This is especially true of the three uninterrupted areas in the local community Semič, including almost one half (i.e. 24) of the settlements of this local community.

It has been found out that the regional distribution of bigger employment centres, such as Črnomelj, Metlika, Semič, Kanižarica, Suhor, Vinica, Stari trg and Adlešiči, has already become dense enough, also with respect to the extremely scattered settling of Bela krajina. From the point of view of regional distribution of areas with less favourable developmental conditions and less developed local communities, Dragatuš and the settlement in the triangle Gradac-Podzemelj-Griblje should be given a bigger role as centres of employment. Such plans have already been made for Dra-

gatuš. In the other case, there exist fairly good possibilities either for reviving the traditional non-agrarian role of Gradac or for setting up a small plant which would prosper on the condition that agriculture became more important in the local communities of Griblje and Podzemelj and if it could rely upon the backward ground of the neighbouring, mainly agrarian, Slovene regions. It might also rely on the existant production of Belsad.

In Suhor, Vinica and Adlešiči it would be necessary to create poly-structural possibilities of employment, which, should provision and accessibility become better, would extend the area of gravitation and increase the positive effects of industrialization and urbanization. Bad roads and poor bus lines, in particular, are the main reason for continuing emigration from backward hinterland. If conditions of life and employment change, owing to the growth of urban centres, it is safe to expect that the inhabitants, especially those of rural settlements, will prefer to remain at home, if regional differences between urban and rural districts of Bela krajina are lessened. However, the cases of Semič, Vinica, Stari trg and Adlešiči, where work plants have been set up, show that positive effects of such plants for employment and demographic structure of the population show only after a longer period of time (at least 10 years) and mainly in the nearest vicinity, and that the procurement of employment in non-agricultural branches is not by itself a solution.

